

CARTULARI de la Catalunya Comtal

PORTAVEU DE
L'INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA

REPRODUCCIÓ FIDEDIGNA DEL

CLAUSTRE DE SANT BENET

AL POBLE ESPANYOL

AQUESTA PUBLICACIÓ ES DISTRIBUEIX ALS CENTRES OFICIALS I CULTURALS DEL NOSTRE PAÍS I A L'ESTRANGER

RELACIÓ DELS CASALS CATALANS QUE REBEN EL CARTULARI DE L'INSTITUT

ESPANYA:

- Associació Espai Catalunya Topalekua- Sant Sebastià - Donostia.
- Cercle Català d'Araba. - Gazteiz-Vitoria.
- Cercle Català de Madrid - Madrid.
- Casa Catalana de Saragossa - Saragossa.
- Casa de Catalunya de Sevilla - Sevilla.
- Casal Català de Tenerife - Adeje (Tenerife).
- Fundació Carles Salvador - Benassal - Castelló

EUROPA:

ALEMANYA:

- Centre Català de Munic.- München.
- Associació Catalana d'Hamburg "El Pont Blau".

AUSTRIA:

- Casal Català de Viena - Viena.

BELGICA:

- Casal Català de Brussel·les - Etteerbeek - Tevueren.
- Casa de la República. - Waterloo.

FRANÇA:

- Cercle Català de Marsella - Marseille.
- Casal Català de Tolosa de Llenguadoc - Toulouse.
- Casal de Catalunya de París - París.
- Centre Cultural Català de Perpinyà - Casal Jaume I - Perpinyà.
- Casal Català de Grenoble - Grenoble.
- Centre Català d'Occitània - Samazan.
- Casal Català de Nantes "Tirant lo Blanc" - Nantes.

ITÀLIA:

- Associació Catalans a Roma - Roma.

LUXEMBURG:

- Centre Català de Luxemburg - Luxemburg.

SUÈCIA:

- Les Quatre Barres d'Estocolm - Stockhom.

SUÏSSA:

- Centre Català de Lausana - Lausanne.
- Casal Català de Zurich - Zurich.
- Centre Català de Basilea - Birsfelden.

RESTO DEL MÓN:

ARGENTINA:

- Associació Catalana de Socors Mutus "Montepio de Montserrat" - Buenos Aires.
- Casal Català de Bahía Blanca - Bahía Blanca.
- Casal de Catalunya de Buenos Aires - Buenos Aires.
- Les Quatre Barres Castelar - Castelar - Buenos Aires.
- Centre Català de Mendoza - Mendoza.
- Centre Català de Rosario - Rosario.
- Centre Català de Venado Tuerto - Venado Tuerto, Santa Fe.
- Casal Català de Mar del Plata.
- Casal de Catalunya de Santa Fe.
- Casal Català de Córdoba - Córdoba.
- Casal dels Països Catalans de la Plata - La Plata.
- Casal de Catalunya de Paraná - Paraná, Entre Ríos.
- Centre Català de Capitán Sarmiento - Capitán Sarmiento.

BRASIL:

- Associação Cultural Catalonia - São Paulo-SP.

CANADÀ:

- Casal Català de Vancouver - Burnaby, BC
- Casal dels Països Catalans de Toronto - Toronto, ON

COLÒMBIA:

- Comunitat Catalana de Colòmbia - Santa Fe de Bogotà, DC.

COSTA RICA:

- Casal Català de Costa Rica - San José.

CUBA:

- Societat de Beneficència de Naturals i Descendents de Catalunya - La Habana.

EL SALVADOR:

- Casal Català d'El Salvador - El Salvador.

EQUADOR:

- Casal Català de Quito - Quito
- Casal Català de Guayaquil
- Casal Català "Jorge Butinà" - Cuenca.

JAPÓ:

- Centre Català de Kansai - Osaka.
- Casal Català Tokyo - Tòquio

MÈXIC:

- Orfeó Català de Mèxic, A.C. México D.F.
- Casal Català de la Península del Yucatán - Mèrida, YU.

PARAGUAI:

- Centre Català d'Asunción - Asunción.

URUGUAI:

- Casal Català de Montevideo - Montevideo.

VENEÇUELA:

- Centre Català de Caracas - Caracas.

XILE:

- Centre Català de Santiago de Xile - Santiago de Xile.

Aquest CARTULARI és el portaveu de l'Institut, de publicació semestral. És una entitat convenientment legalitzada i domiciliada al Cap i Casal de Catalunya, i que té per finalitat aplegar als afeccionats a la història medieval de Catalunya i altres activitats del nostre País.

Jaume Bertomeu
Editor

Lluïsa Goberna
Directora

Carles Aparicio
Consell de Redacció

Manel Esteban
Coordinador de
visites culturals

Redactors i Col·laboradors:

Joan Andrés
Carles Aparicio
Joan Bosch
Bartomeu Bioque
Elia Carrascal
Armand Esteso
Toni Font
Maribel Gallèn
Bruno García
Àngel Gordon
Glòria Jara
Jaume Martell
Eliseu Massana
Eric Mir
Robert Porta
Manel Punsola
Nati Regàs
Lluís Roldán
Manel Tosca

Maquetació i Disseny

Lluïsa Goberna

Corrector:

Joan Anton Font

Webmaster:

David Ballesteros

Redacció i

Administració:

Casanova, 43,
Esc. Dret. Entl. 3r.
08011 BARCELONA
Tel. 667 760 309

E-mail:

institut@cartulari.cat
estament@cartulari.cat
www.cartulari.cat

Capçalera:

Copy-Art-Institut.

Impressió:

Copyluz

Dipòsit Legal:

B-51863-01

Els articles signats són de la sola responsabilitat de l'autor i l'equip del Cartulari no necessàriament ha d'estar d'acord amb el contingut dels mateixos.

EDITORIAL

Vivim una època en què tot passa molt de pressa, potser massa, i no tenim gaire temps per assimilar tant de canvi en tots els àmbits de la nostra vida quotidiana, sobretot en la tecnologia, que és la que empeny perquè es produeixin tots els altres canvis que poden ser avenços o trasbalsos.

Tot està connectat i un fet o una situació pot desencadenar un canvi d'esdeveniments força important. En altres temps la vida anava molt més lenta i les coses i els fets duraven molt més. Actualment, hi ha com una carrera desenfrenada per arribar el primer, una competència feroç sobretot en l'àmbit de la tecnologia i, tanmateix, en l'àmbit laboral, i d'aquí aquesta petita reflexió que més o menys tot ciutadà de peu s'hauria de fer.

Tot el nostre entorn ens afecta com han estat les terribles i dramàtiques riuades (DANA) del passat mes d'octubre a València amb centenars de víctimes i greus danys, unes conseqüències que en l'època que presumim de tecnologia avançada no es van saber controlar i avisar a temps. Catàstrofes, a mercè de la qual estem els éssers humans, com són les riuades, terratrèmols, etc... Però és cert que aquesta tecnologia, ben aplicada, podia haver salvat moltes vides, cosa que no es va fer. Aleshores de què serveix?

D'altra banda, a molta gent li costa adaptar-se a aquests canvis tan radicals i se senten bastant desplaçades en el seu àmbit quotidià. Tot plegat pot acabar sent un problema per a molta gent que no sap com funciona una app o fer tràmits per internet, amb el hàndicap que molts ja no es poden fer presencialment. Però això sempre acostuma a passar en els primers temps de transformació dels hàbits adquirits durant tants d'anys en què les coses, tal com hem dit anteriorment, anaven molt més a poc a poc.

La nostra associació en tots aquests anys està vivint aquests canvis. Vam començar fent la nostra revista, amb màquina d'escriure, amb fotocòpies, enganxant fotos i fent servir el tipp-ex per a tot. Sembla que hagin passat cents d'anys. Actualment, tenim programes d'ordinador potents per fer i desfer tot el que vulguem amb totes les eines al nostre abast. I la revista digital, la podem veure penjada al nostre web, un altre dels elements que tenim a les nostres mans per donar a conèixer la nostra revista.

Això sí, som uns sentimentals i encara ens agrada el paper, encara que sabem que té els dies comptats. I l'editem semestralment amb una bona impressió de qualitat professional.

Per tant, per a algunes coses els canvis són naturals i efectius i el món ha d'evolucionar i ha de ser així, però sempre pensant en benefici de l'ésser humà, no en contra seu. I per acabar, quan pensem en els canvis... l'elecció del president Trump és una evolució o una involució. Potser no estem tan avançats com ens creiem.

Lluïsa Goberna

SUMARI

Portada. Reproducció del Claustre de Sant Benet al Poble Espanyol **Pàg. 1**

Casals Catalans. D'arreu del món **Pàg. 2**

Editorial. Redacció i administració **Pàg. 3**

Ressenya d'activitats **Pàg. 5**

Museu Agbar de les Aigües **Pàg. 66**

Sopar d'Estiu. Celebració dels 25 Anys.
Presentació Cartulari 50 **Pàg. 78**

Ramon Llull **Pàg. 6**

Ramon Llull (*Palma de Mallorca, 25/1/1232 - † Tunís, Tunísia, 1316) va ser fill de Ramon Amat Llull (*Barcelona, 1207) y d'Isabel d'Erill (*Barcelona, 1210). La seva infància va estar molt marcada per la vida social...

La cirurgia en el període baixmedieval europeu **Pàg. 14**

Primer assenyalarem els Monjos (també monges i sacerdots, però en una escala menor)) que dispensaren una medicina de base empírica sobretot als peregrins, malalts i desnonats que acollien en els monestirs ....

Monestir de Sant Quirze de Colera **Pàg. 22**

Sant Quirze de Colera s'erigeix a l'antic comtat d'Empúries dins el Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera. Actualment aïllada de la població, antigament es trobava en la ubicació de diverses línies de...

De les cròniques a l'escenari: el Llibre dels Feits cobra vida al Castell de Plegamans

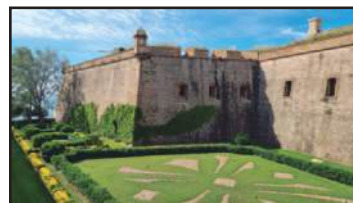
Pàg. 28

El passat cap de setmana del 5 i 6 d'octubre, a la localitat de Palau-Solità i Plegamans, va tenir lloc la tercera edició de la recreació històrica de El Llibre dels Feits o Crònica de Jaume I.

Recorregut per Montjuïc, Castell i Poble Espanyol **Pàg. 34**

El nom de Montjuïc pot ser derivat del "mons judeiques" degut a la presència d'un cementiri jueu durant l'edat mitjana, entre els segles IX-XIV, quan la comunitat jueva no podia ser enterrada a la ciutat.

Universitat, història i concepte **Pàg. 48**

La universitat representa avui dia aquell òrgan on tot jove que ha cursat dos anys de batxillerat o quatre de cicles és animat o obligat a anar per aconseguir, així, un ofici i una vida "millor". Puix que s'entén...

Palau del Marquès de Santa Isabel **Pàg. 58**

Permis per a la construcció donat a Federico Ricart i Gibert, Marquès de Santa Isabel, fabricant, veí de la ciutat carrer Cortes 337. Consta ja la descripció de l'edifici de ponent totalment acabat destinat ...

RESSENYA D'ACTIVITATS

6 de abril de 2024

Sortida cultural guiada al **Castell de Requesens** i el **Monestir de Sant Quirze de Colera**. Dinar al **Restaurant "Can Tomàs"** de Cantallops.

25 de maig de 2024

Pujada en telefèric i visita al **Castell de Montjuïc**. Entrada al **Poble Espanyol**. Dinar al **Restaurant La Llabor del Isi's**, dins del mateix recinte.

28 de juny de 2024

Es va celebrar el **Sopar de Commemoració dels 25 Anys d'edició del Cartulari**. Durant l'acte és va presentar el **CARTULARI** número 50. L'esdeveniment va tenir lloc a l'**Hotel H10 Casanova** de Barcelona.

25 d'octubre de 2024

Visita cultural guiada al **Museu Agbar de les Aigües** a Cornellà. Dinar al **Restaurant "La Figuera"** i posterior passejada en "trenet" pels jardins del **Palau Mercader**.

16 i 17 de novembre de 2024

Sortida cultural a **Calaf, Sant Ramon, Torà, Montfalcó Murallat i Pujalt**. Hospedatge a l'**Hostal Jaumet** de Torà.

El reportatge de la sortida a Calaf (sortirà editat en el proper Cartulari núm. 52)

Tot l'equip del **CARTULARI** us desitgem unes
BONES FESTES NADALENQUES!!!
I un millor **ANY 2025**

Feu una Subscripció a la revista Cartulari i per només rebéreu els dos exemplars que s'editen semestralment

**15€
l'any**

Si esteu interessats a posar publicitat a la nostra revista, truqueu al telèfon que surt més baix i us informarem en tot el que necessiteu.

Si truqueu i dieu que heu vist aquesta informació, tindreu un preu especial

Tant per la subscripció com per la publicitat el telèfon i e-mail de contacte:
667 760 309 - institut@cartulari.cat

RAMON LLULL

Carles Aparicio
Comanador de la Domus
Templi Barcinonensis

“Jo era un home casat, amb fills, bastant ric de vida dissoluta i mundana. Tot això ho he abandonat lliurement, per a poder aconseguir l'honor de Déu i el bé de tots i per a enaltir la fe cristiana.”

Ramon Llull, París, el 1311

Ramon Llull (*Palma de Mallorca, 25/1/1232 - † Tunis, Tunísia, 1316) va ser fill de Ramon Amat Llull (*Barcelona, 1207) y d'Isabel d'Erill (*Barcelona, 1210). La seva infància va estar molt marcada per la vida social de la cort a la qual els seus pares pertanyien.

Va ser Senescal, cap de l'administració cortesana, i Majordom del Príncep Hereu de la Corona de Mallorca, Jaume d'Aragó, futur Jaume II de Mallorca (*Montpeller, 31/5/1243 - †Palma de Mallorca, 29/5/1311).

En 1256 Ramon Llull va visitar Barcelona i a l'any següent va contraure matrimoni amb la noble mallorquina Blanca Picany (*1232 - †1290) de la qual va tenir als seus dos fills, Domènec i Magdalena.

En 1259 nomenaria procuradors para recuperar un esclau.

El juliol de 1263 va sofrir una bolcada transcendental en tenir cinc visions consecutives de Crist Crucificat, com ell mateix va relatar en una de les seves obres.

La impressió va ser tal, que va decidir deixar la seva vida a la Cort i vendre les seves propietats i patrimoni, per a avançar l'herència de la seva dona i fills, als quals va abandonar per sentir-se anomenat per Déu per a predicar en els camins. Aleshores es va proposar dedicar-se a convertir musulmans, escriure contra els errors dels seguidors d'altres religions, i convèncer el Papa de fundar monestirs on ensenyar llengües als missioners.

La seva conversió el portaria a peregrinar el 1265 primer a Catalunya, posteriorment a Rocamadour, al Languedoc i després a Sant Jaume de Compostel·la, a Galícia. De camí a terres gallegues, per Tolosa, va conèixer a Ramon de Penyafort (*Santa Margarida i els Monjos, 1180 - † Barcelona, 6/1/1275) amb qui va entaular una bona amistat. Penyafort li va aconsellar que un cop acabada la seva peregrinació, desistís de la idea que tenia de viatjar a París, tornés a la seva

terra natal i es posés a estudiar llatí i teologia, i així ho va fer.

De retorn ja a Mallorca es va ocupar a estudiar llatí i fer vida monàstica en una abadia cistercenc molt coneguda a Palma, la del "Real" creada després de la conquesta dels catalans en 1229.

Allí va conèixer a un esclau musulmà del qual es va servir per a aprendre l'àrab i amb el qual va conviure fins a 1274 al Puig de Randa (Llucmajor), una muntanya on es va establir i on va fer vida d'ermità. Va ser en aquesta muntanya on va tenir la lluminació, i va escriure el 1270 una de les seves primeres produccions: "Llibre de contemplació".

El 1272 va escriure una disputa raonada entre un cristià, un jueu i un musulmà que porta el títol de "Llibre del gentil i dels tres savis". També va escriure "Llibre del Sant Esperit", on fustiga amb ardor la suposada «ortodòxia» bizantina,

El 1274 va fer "Art abreujada d'atropar veritat", en la qual va inaugurar els seus incomptables arts posteriors.

Des de llavors comença el seu caminar escrivint sense parar, obres del pensament sempre relacionat amb Déu. Se sap que va poder ser franciscà o dominic, però pel que sembla va ser Terçiar Franciscà Seglar.

En 1275 va acudir a la crida del Jaume I el Conqueridor (*Montpeller, 2/2/1208 - †Alzira, 27/7/1276) a Montpeller i durant el mateix any, el teòleg franciscà Bertran Berenguer va estudiar, va revisar i va elogiar els seus primers escrits. El 27 de juliol de 1275 el comte-rei d'Aragó, va abdicar sobre els seus dos fills majors del seu segon matrimoni amb la princesa reial hongaresa Violant Árpád (*Esztergom, 1215 - †Osca, 9/10/1251), més coneguda com a Violant d'Hongria.

L'únic tractat teòric sobre l'estament militar que va escriure Ramon Llull va ser el "Llibre de l'orde de cavalleria" basat en la defensa de la fe per part de la cavalleria, la fidelitat a la monarquia i el respecte cap a les capes socials inferiors.

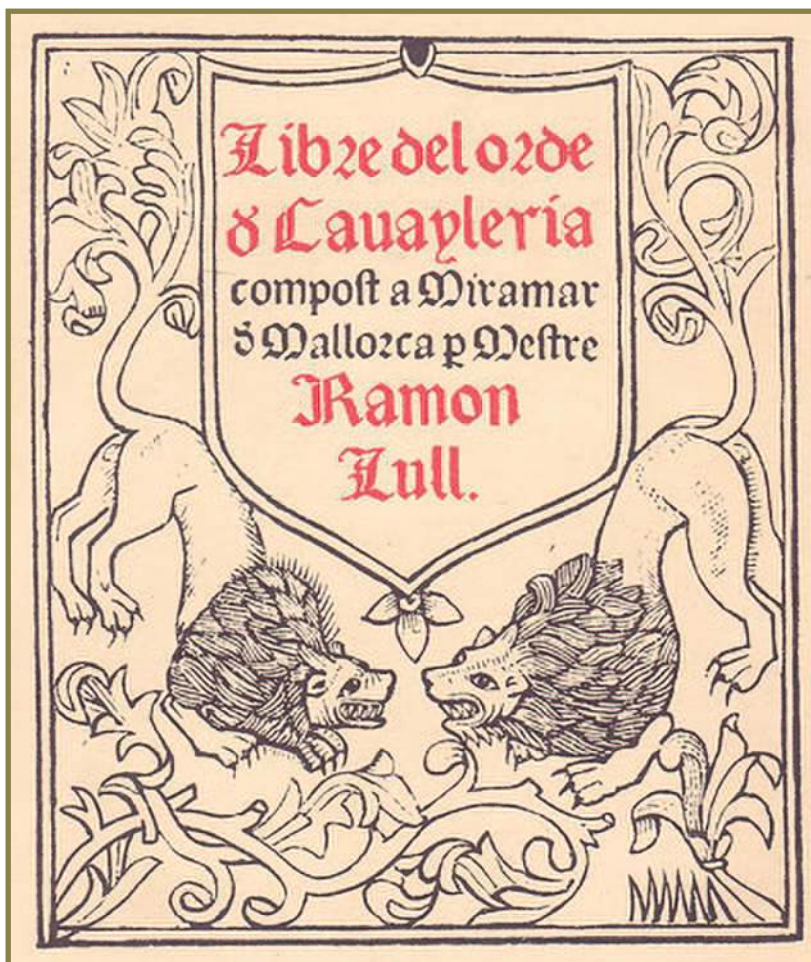
Tot això, recollit en els principis de l'orde de cavalleria, de l'ofici del cavaller, de l'examen a realitzar a un escuder que vol entrar en l'orde i del seu ingrés, de les armes i els costums del cavaller, i de l'honor que convé li sigui donat.

Aquesta obra es va acabar convertint pràcticament en el manual d'una infinitat d'ordes militars.

Retrat de Jaume II de Mallorca

Llibre de l'orde de cavalleria

Ars Magna de Ramon Llull

En 1276 Ramon Llull va demanar ajuda financera a Jaume II de Mallorca per a la creació d'un col·legi de missioners, començant a buscar un lloc per a la seva edificació.

Va tornar a viatjar a Montpeller i va començar a relacionar-se amb erudits de la universitat d'allí. És llavors quan escriu el seu "Ars Compendiosa Medicinae".

Aquesta universitat era llavors molt famosa en l'estudi de la medicina i un dels pocs centres en què s'estudiava medicina a Europa. És l'època en què els seus apunts, els seus escrits arribaria en mans dels frares franciscans que li van demanar una revisió.

En tornar a la seva Mallorca natal, Ramon Llull va rebre una butlla papal escrita el 22 d'octubre de 1276. Poc temps després del retorn, el monarca mallorquí Jaume II de Mallorca li va donar permís per a la fundació de la seva escola de missioners i de llengües per a ensenyar àrab i la forma de com tractar als musulmans per a la seva conversió al cristianisme. Aquell

any va escriure "Llibre d'amic e amat", que conté una metàfora moral per a cada dia de l'any.

En 1283, Ramon Llull va escriure a Montpeller "Art demonstrativa", un sistema filosòfic per demostrar, a través de l'argumentació filosòfica, la veritat del cristianisme als infidels, mitjançant tècniques racionals de notació simbòlica i diagrames combinatoris.

El 1284 el monarca li va proporcionar 30 lliures mallorquines, per a fundar el col·legi de "La Trinitat" o "Monestir de Miramar" a Valldemossa, un bell lloc de la Tramuntana mallorquina, al costat del mar. Pel seu projecte, Ramon Llull aconsegueix reunir una dotzena de frares terciaris, però el suport del monarca mallorquí al rei francès contra Catalunya, fa perdre a aquest els seus territoris i conseqüentment el projecte no es va dur a terme.

Ramon Llull va haver de seguir llavors a Jaume II de Mallorca fins a Montpeller, on va escriure "Blanquerna", una de les obres més significatives que fa servir la narrativa i de manera simbòlica, per contar la seva història, la dels seus pares i la de la jove Natana.

Cap al 1286 va acabar "Los cent noms de Déu", on presenta la veneració musulmana als "bells noms de Déu" (asma-u-llahi-l-husna).

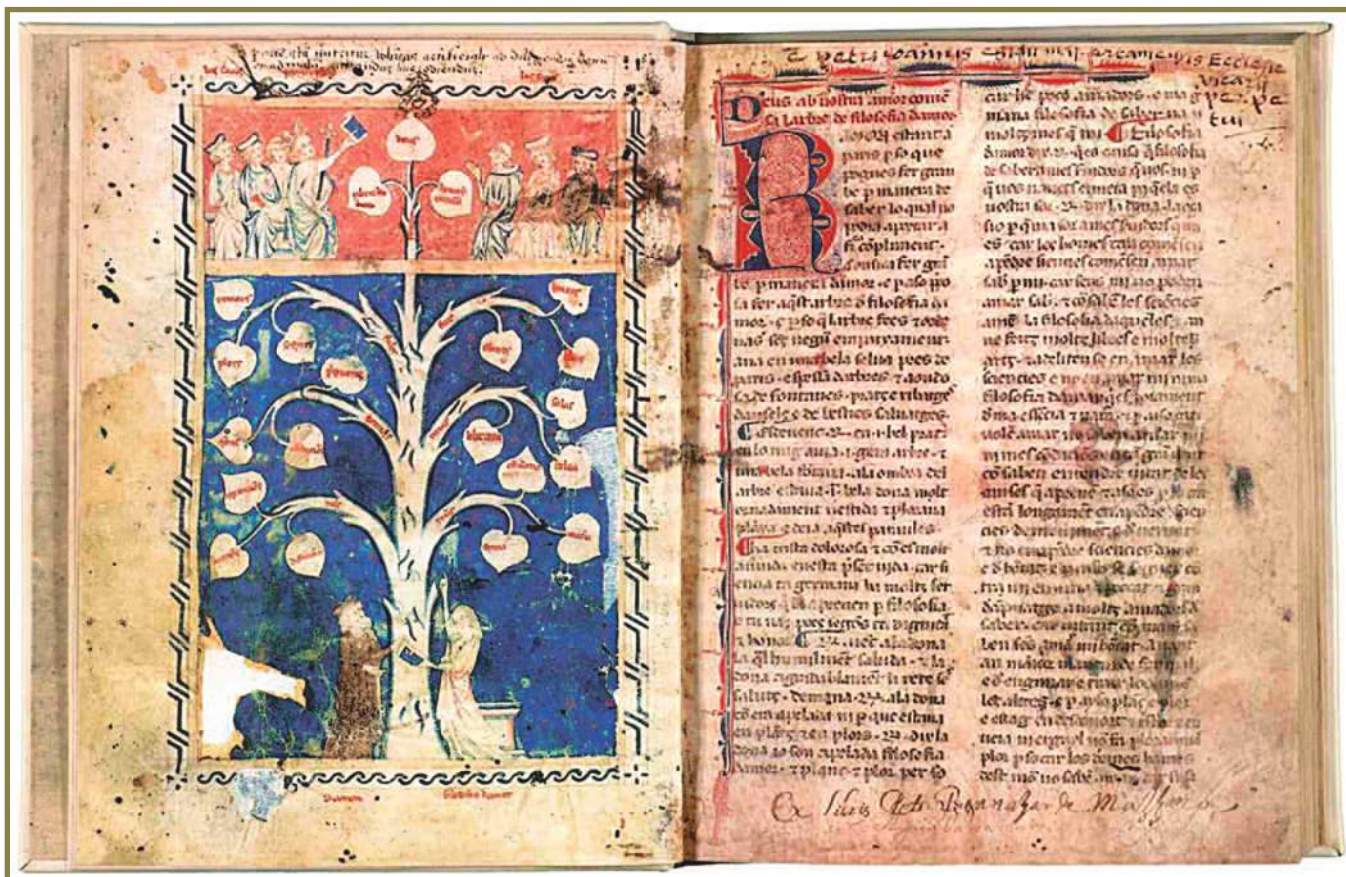
A Montpeller va romandre fins a 1287, on va escriure "Art de contemplació", obra que ha passat molt sovint desapercibuda, i suposadament també la composició poètica "Plant de Nostra Dona Sancta Maria".

Seguidament, va decidir viatjar a Roma i visitar al Papa Honori IV (Giacomo Savelli, Roma, 1210 - †Roma, 3/4/1287) per a exposar-li les seves idees evangelistes. Malauradament, el summe pontífex va morir el 3 d'abril d'aquell any. Aleshores Ramon Llull va decidir tornar a Montpeller i intentar-ho més endavant.

El 1288 viatja per primera vegada a París on va romandre fins al 1289.

Durant la seva estada a la ciutat, Llull es va allotjar en la Cartoixa de Vauvert, on primer va escriure l'obra doctrinal el "Llibre de meravelles", on la part més coneguda d'aquesta obra és la narració al·legòrica el

Arbre de filosofia d'amor

"Llibre de les bèsties". Allí va conèixer a Pierre de Llemotges i va rebre el títol de "Doctor o Magister" per la Universitat de París. Abans d'acabar l'any va tornar a Montpeller, on va redactar el 1290 la primera versió ternària de l'art "Ars inventiva veritatis" i després "Ars Amativa".

El 26 d'octubre del 1290, Ramon Llull va rebre del mestre general dels franciscans carta de recomanació per als convents d'Apúlia, Gènova i Síria. Aquell mateix any va escriure "Llibre de Santa Maria", manuscrit en català, que es tracta d'una de les seves obres místiques on hi ha apareix un diàleg entre personatges al·legòrics sobre les excel·lències de Maria. Després d'aquest any, Ramon Llull es va dedicar a la redacció d'escrits amb fons autobiogràfics, mostrant una capacitat d'introspecció poc usual en l'època. Així per exemple, "Lo desconhort" i "Cant de Ramon", reflecteixen la desil·lusió patida després del contacte amb els ambients intel·lectuals parisencs.

A l'any següent va viatjar a Roma on va estar fins a 1292. Després va marxar cap a Gènova, on Ramon Llull va patir una crisi d'ansietat, davant de l'imminent primer viatge seu a Tunísia.

De setembre de 1293 a gener de 1294, Ramon Llull va escriure, entre Tunis i Nàpols, "Taula general" que dona exemples de l'aplicació de la doctrina cristiana. Així doncs, estant ja a Itàlia, a principis d'aquest any, va visitar Nàpols on hi havia el Papa Celestí V (Pietro Angeleri di Murrone, *Sant'Angelo Limosano, 1215 -

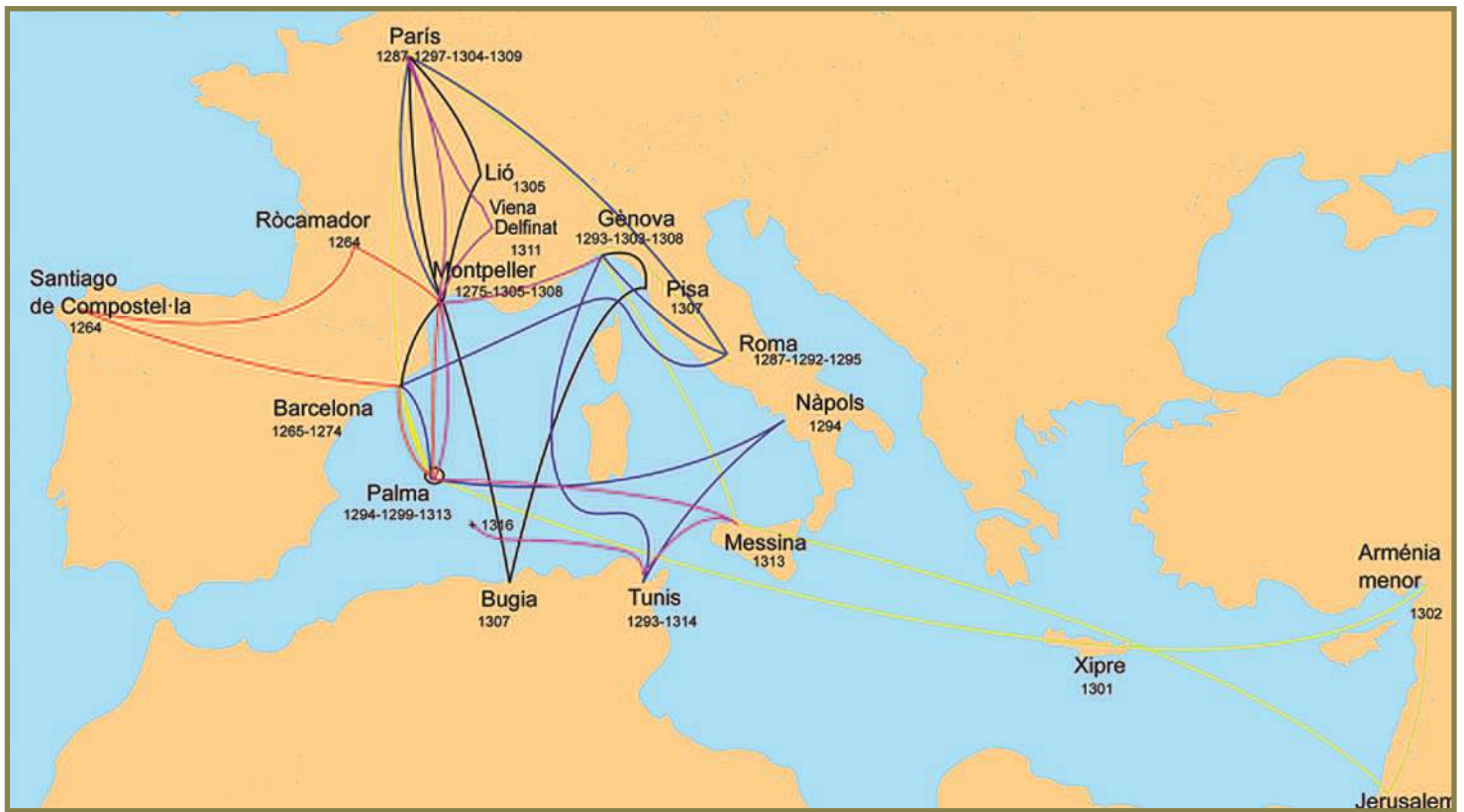
†Fumone, 19/5/1296), ciutat de residència d'aquest. També es va reunir amb principis i governants per exposar les seves idees, i on va escriure "Tabula Generalis".

El 1295 va viatjar a Roma, però el Papa Bonifaci VIII (Benedetto Gaetani, *Anagni, 1235 - †Roma, 11/10/1303) no ho va escoltar, i a l'any següent es va dirigir a Gènova per a poder tornar a Montpeller i a Perpinyà on es va reunir amb Jaume II de Mallorca.

El 1297 es va tornar a traslladar a París on va romandre per un període dos anys. Allí, l'octubre de 1298 va escriure "Arbre de filosofia d'amor", on planteja la necessitat de vincular el coneixement a l'amor, de fer un ús harmònic i equilibrat de la intel·ligència i de la voluntat alhora.

Fins al juliol de 1299 va romandre a París, on va compondre el mencionat "Arbre de filosofia d'amor" i, probablement, el "Cant de Ramon", de caràcter autobiogràfic. L'octubre d'aquell any va passar per Roma, on va acabar els "Proverbis de Ramon", i a Barcelona, on Jaume II d'Aragó el va autoritzar a predicar a les sinagogues dels seus dominis.

Per enyorança, es va plantejar tornar a la seva terra natal i va tornar a passar per Montpeller, el Rosselló i Barcelona, on es va embarcar cap a Mallorca el 1300. Un cop a l'illa va predicar entre els musulmans i va escriure "Medicina de pecat".

Plànol dels viatges de Ramon Llull

El "Llibre de mil proverbis", escrit cap al 1302, és un dels primers reculls de proverbis en català, que conté sentències que abracen àmbits diversos: teologia, filosofia, moral, vida social i vida pràctica.

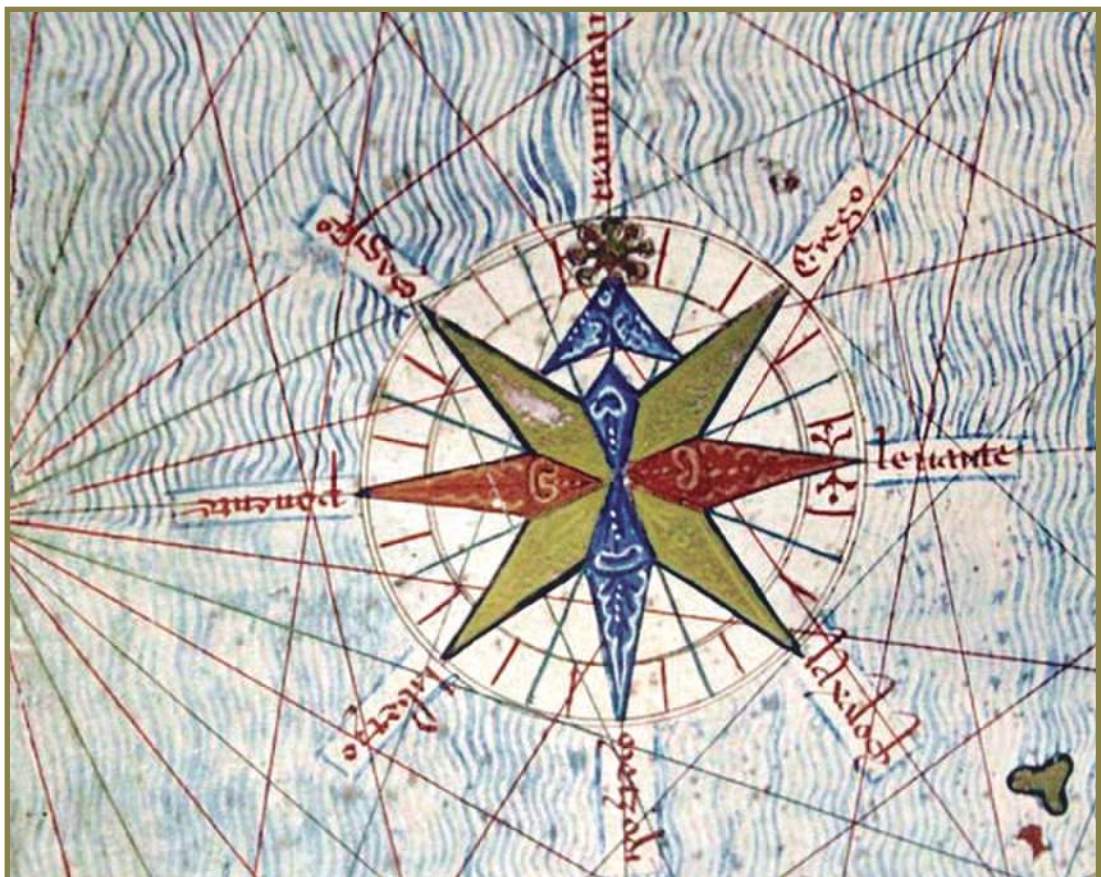
Al cap de poc temps va viatjar a Xipre, Àsia Menor i Jerusalem. A Armènia va estar a punt de ser assassinat per un criat i un clergue. Va recuperar la salut a Llimassol (Xipre), acollit pel Gran Mestre dels templers, fra Jacques Bernat de Molay (* Molay, Franc Comtat, 1241 - † París, 18/3/1314).

El 1303 va viatjar a Gènova, on va escriure "Lògica Nova" i a final d'any va anar a Barcelona.

El 5 de juny de 1305, Ramon Llull va estar present a la coronació del Papa Climent V (Bertrand de Got, *Vilandraut, 1264 - †Avinyó, 20/4/1314). Aquest any va escriure "Liber de fine".

El 1307 va anar a Bugia (Tunísia), on va debatre amb el muftí de la ciutat, cosa que va provocar nous aldarulls populars en els quals estigué a punt de perdre

Primera representació gràfica de la Rosa dels Vents creada per Ramon Llull (s.XIII)

la vida. Finalment, va ser detingut i passà sis mesos a la presó, on va escriure en àrab l'obra de controvèrsia "*Disputatio Raymundi christiani cum Hamar saraceno*". Després va ser expulsat, i embarcat en una nau genovesa que va naufragar, davant les costes de Pisa (Itàlia), on va escriure "*Ars brevis*" entre altres obres.

En 1308 va tornar a residir temporalment a París, on va ensenyar en la Sorbona.

Després de rebre una subvenció de trenta-cinc mil florins en Gènova i un nou encoratjament de Jaume II de Mallorca, va viatjar en 1309 a Avinyó, on vivia el Papa Climent V per tal d'exposar-li sense èxit el seu projecte de croada.

Abans d'acabar l'any va viatjar a París, on va escriure una obra autobiogràfica originalment en llatí: "*Vita coetanea*", i va visitar la Universitat de París on va exposar també les seves vivències i on va rebre un reconeixement a la seva feina i al seu estudi.

Detall d'una miniatura de Ramon Llull del *Breviculum de Karlsruhe*, còdex del segle XIV

Ramon Llull va tornar a Montpeller i d'allà, l'octubre de 1311, va ser present al "Concili de Vienne" on es van estudiar algunes de les seves idees i dels seus treballs.

A finals de 1311 va escriure el poema "*Lo Concili*", abans d'assistir al Concili de Viena, i va preparar "*Petitio Raymundi in concilio generale ad acquirendam Terram Sanctam*" que recollia les seves velles demandes de fundació d'escoles de llengües, la unificació dels ordres de cavalleria per crear un exèrcit capaç de conquerir Terra Santa i diverses propostes morals concordants amb la seva Art. El concili va acceptar fundar els col·legis i organitzar una croada que seria dirigida per Felip IV de França "*el Bell*" (*Fontainebleau, 6/1268 - †Fontainebleau, 29/11/1314).

De nou a Palma, malalt va testar el 26 d'abril de 1313. En recuperar-se, va embarcar cap a Sicília per a interessar-se per l'espiritualitat de Frederic II de Sicília (*Barcelona, 1272 - †Paternò, 25/6/1337). A Messina es dedicà a predicar entre les comunitats jueves i a escriure una quarantena d'obres.

De retorn a Mallorca, va decidir tornar a Búgia (Tunísia), on va continuar escrivint, sent la seva última obra "*Liber de maiori fine intellectus amoris et honoris*", que va finalitzar el desembre de 1315.

Malalt, va decidir tornar a Mallorca, però va morir, a l'edat de 84 anys, el mes de març de 1316, davant de les costes mallorquines, a la nau on tornava.

En principi el seu cos va ser traslladat en una petita sepultura de l'església del convent de Sant Francesc de Palma i posteriorment en el segle XV, justament el 29 de juny de 1448, les seves despulles van ser traslladades a una nova tomba d'alabastre de la nova capella de la Puresa, obra de Joan Vicens i de Monsenyor Francisco Sagrera Tura, fill del famós arquitecte mallorquí, Guillem Sagrera (*Felanitx, 1380 - †Nàpols, 1456) i de Jacmina Tura, en la qual Ramon Llull descansarà definitivament.

El 1611 es va iniciar el primer procés de beatificació de Ramon Llull, interromput el 1750 pel Papa Benet XIV (Prospero Lorenzo Lambertini, *Bolonya, 31/3/1675 - †Roma, 3/5/1758) quan aquest es va qüestionar l'ortodòxia de la doctrina de Llull, a causa de la influència que encara tenien les tesis antilul·listes del frare dominic Nicolau Eimeric (*Girona, 1320 - †Girona, 4/1/1399), inquisidor general del segle XIV. I no va ser fins a 1911 que els bisbes i teòlegs catalans van convenir en la necessitat de rehabilitar-ho.

L'església que alberga les seves restes va ser declarada basílica menor el 14 de maig de 1943, pel Papa Pius XII (*Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli*, *Roma, 2/3/1876 - †Castel Gandolfo, 9/10/1958). ©

BIBLIOGRAFIA

Aguilar i Montero, Miquel. «El llibre de l'orde de cavalleria en el context sociocultural medieval». Universitat de Lleida, 2010, Tirant, 13, ISSN: 1579-7422.

Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC), «Ramon Llull 1232-1316». Barcelona.

Badia i Pàmies, Lola (pròleg), Francesc Amelina Yates, «Assaigs sobre Ramon Llull», Barcelona, Ed. Empúries, 1985.

Badia, Lola; Santanach, Joan; Soler, Albert. Tamesis. Ramon Llull as a Vernacular Writer Communicating a New Kind of Knowledge, 2016. ISBN 9781855663015.

Badia i Margarit, Antoni M. «L'expressió formal en Ramon Llull: unitat de llengua i diversitat de llenguatges». *Ars Brevis*, Núm.: 2 Número extraordinari, 1998.

Bohigas, Pere. «Hi ha un model literari per al Llibre de contemplació en Déu de Ramon Llull». A: Pere Bohigas. Volum 1. Badalona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981. ISBN 84-7202-456-3.

Bonner, Anthony; Badia, Lola. Ramon Llull. Vida, pensament i obra literària. Barcelona: Empúries, 1988. ISBN 978-84-7596-168-2.

Batllori, Miquel. «Ramon Llull en el món del seu temps». 2a ed., rev. Barcelona: Rafael Dalmau Editors, 1994. ISBN 9788423204694.

Carta del Gran Mestre fra Jacques Bernat de Molay al Comanador fra Ramon de Bell-lloc el 21 de gener de 1296. Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Cancelleria, Processos judicials al foli, leg. 2, núm. 4, fol. 221r-v. Ministeri de Cultura, Govern d'Espanya.

Crespo López, Mario. «Menéndez Pelayo y Cataluña». A: Menéndez Pelayo. Cien años después. Actas del Congreso Internacional (en castellà). Ministerio de Educación, 2015, pàg. 306. ISBN 978-84-88703-61-3.

de Cuenca, Luis Alberto (Pròleg i traducció) «Libro de la orden de caballería» Alianza Editorial, S.A., Madrid, 1992. ISBN: 978-84-1362-571-3.

Departament de Cultura. Ramon Llull a la Biblioteca de Catalunya. Generalitat de Catalunya, 2016.

de Puig i Oliver, Jaume «Documents inèdits referents a Nicolau Eimeric i el lul·lisme». Arxiu de Textos Catalans Antics, Institut d'Estudis Catalans i de l'Ateneu Universitari Sant Pacià, 1983, pàg. 320.

Desclot, Miquel (Pròleg) «Llibre de les Bèsties». Proa, 2015, p. 9-11. ISBN: 978-84-75885-84-1.

Díaz i Villalonga, Ramon. Comèdia del beato Ramon Llull. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1999, p. 153. ISBN 84-8415-159-X.

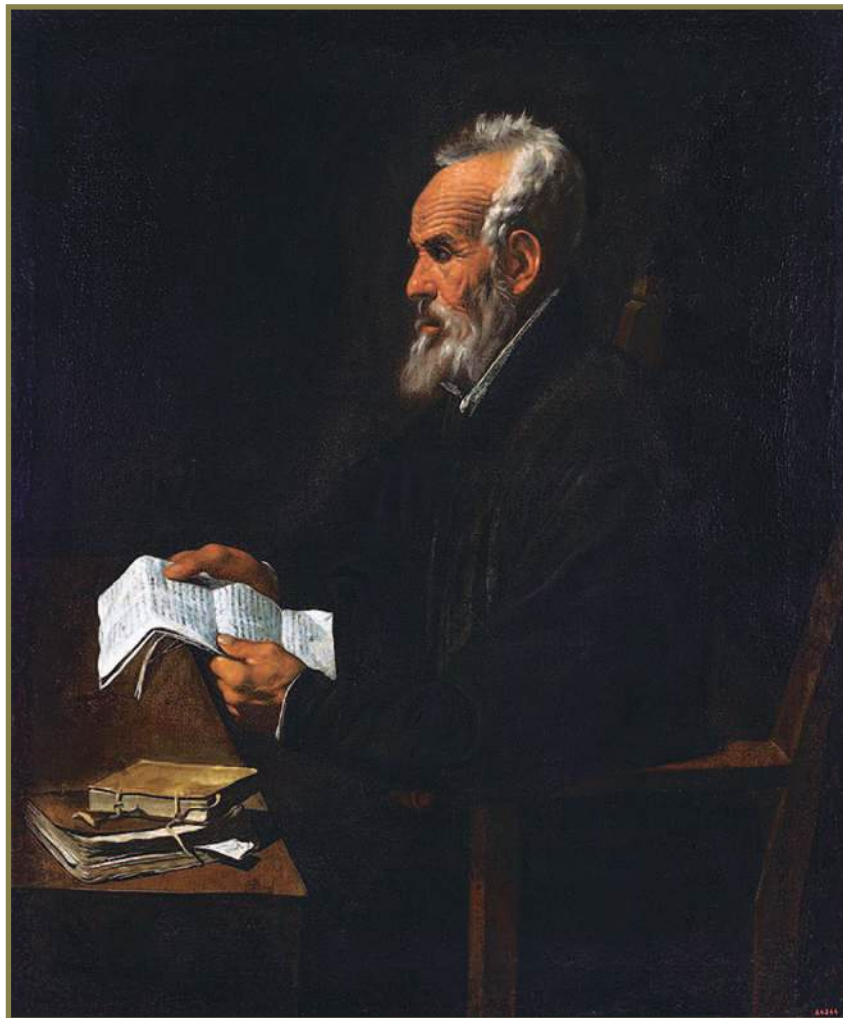
Dolç i Dolç, Miquel (coord.) «Ramon Llull». A: Gran Enciclopèdia de Mallorca. Volum 8. Palma: Promomallorca, p. 115-123. ISBN 84-8661702-2.

Escuela Náutica Neptuno, Barcelona, 5 de març de 2024.

Fernández Clot, Anna. «La Medicina de Pecat de Ramon Llull». Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2019. ISBN: 978-84-9191-083-1.

Fernández Clot, Anna. «La Medicina de Pecat de Ramon Llull, un electuari moral en vers» Universitat de Barcelona.

Ferrà i Martorell, Miquel «Ramon Llull abandona la seva família (1263)». Diari de Balears, juny 1999.

Retrat de Ramon Llull per Francisco Ribalta

Godoy, Yolanda «El Caballero que se convirtió en apóstol: Ramón Llull». *El Mundo Medieval*, núm. 10, octubre 2002, p. 80-85. RBA Revistas, S.A., Barcelona, ISBN: 977-15-76685-00-7.

Hillgarth, J.N.. Diplomatarium lul·lià. Documents relatius a Ramon Llull i a la seva família. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984. ISBN 84-8338-254-7.

Institut Europeu de la Mediterrània. Raimundus Christianus Arabicus. Ramon Llull i l'encontre entre cultures / Ramon Llull y el encuentro entre culturas / Raymonde Lulle et la rencontre entre cultures. Generalitat de Catalunya, 2007. ISBN: 978-84-39374-16-9.

Institut Europeu de la Mediterrània. Ramon Llull i els dià-

legs mediterranis. Ramon Llull and the Mediterranean Dialogues. Generalitat de Catalunya, 2015. ISBN: 978-84-39393-96-2.

Janer, Antoni «Ramon Llull. El doctor il·luminat». Sàpiens [Barcelona], núm. 121, octubre 2012, p. 38-41. ISSN: 1695-2014.

Laffont-Bompiani. Dictionnaire des œuvres (en francès), 1990, p. tom. I à VI, vol.6. ISBN 2-221-50120-9, i vol. II p. 463.

Llull, Ramon; Gayà, Jordi (introducció). «El descobriment de l'art. Introducció a Ramon Llull». A: Darrer llibre sobre la conquesta de Terra Santa (paper). Traducció: Pere Llabrés. 1. ed.. Barcelona: Proa, 2002. ISBN 978-84-84375-09-8.

Pring-Mill, Robert. «Vida de Ramon Llull». A: Estudis sobre Ramon Llull (1956-1978). Barcelona: Curial, Edicions Catalanes, 1991. ISBN 84-7826-271-7.

Riquer, Martí de; Comas, Antoni; Molas, Joaquim. «Vida de Ramon Llull». A: Història de la literatura catalana. tom 1. Barcelona: Ariel, 1984. ISBN 84-344-7600-2.

Rodríguez Guerrero, José, "Nuevos Aportes para el Estudio del Liber de secretis naturae pseudoluliano", Azogue, 9, 2019-2023, pp. 284-415.

Rotger i Dunyó, Agnès «Qui va ser Ramon Llull?». Sàpiens, 25-01-2020.

Tomba de Ramon Llull a l'església de Sant Francesc de Palma

Llull, Ramon; Gustà, Marina (introducció). «Llibre de l'orde de cavalleria». Edicions 62, S.A. Barcelona, 1980. ISBN: 84-297-1637-8.

López Alcalde, Celia «Liber novvs de anima rationali de Ramon Llull. Edición crítica y estudio». Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, setembre 2012. ISBN: 978-84-490-3303-2.

MyHeritage.

Petit i Torner, Leonci «Llibre de contemplació en Déu : quin fou el marc teològic-filosòfic en què s'enquadra l'obra». Revista catalana de teologia, vol. 38, núm. 2, 2, 2013, pàg. 675-711. ISSN: 0210-5551.

Plon, Henri «Entrada de Raymond Lulle» (en francès). Biographie Universelle, ancien et moderne, 1843, pàg.464.

Rubio, Josep E. València-Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. «Les bases del pensament de Ramon Llull: els orígens de l'art lul·liana». Universitat de València, 1997. ISBN 9788478268382.

Sánchez Dragó, Fernando. «Gárgoris y Habidis: una historia mágica de España». 1a edició. Barcelona: Planeta, 2001. ISBN 978-84-08-03817-7.

Santanach i Suñol, Joan. "L'Art de Contemplació" del Blanquerna, entre la narració i la teoria". Universitat de Barcelona.

"Llull, Ramón", escritores.org.

Universitat Ramon Llull.

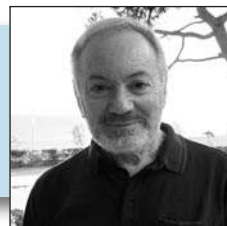
Viquipèdia.

LA CIRURGIA EN EL PERÍODE BAIXMEDIEVAL EUROPEU

"ECCLESIA ABHORRET A SANGUINE"

("L'Església detesta la sang")

Expressió falsament atribuïda al Papa Innocenci III (1215)

Joan Bosch
Biòleg

QUI EXERCIA DE GUARIDOR EN AQUEST PERÍODE

(segles XI al XV)?

Primera assenyalen els Monjos (també monges i sacerdots, però en una escala menor) que dispensaren una medicina de base empírica sobretot als peregrins, malalts i desnonats que acollien en els monestirs i a la gent humil dels voltants. Aquesta "medicina monàstica" va contribuir a restituir la salut des de la fundació dels monestirs fins al Concili de Clermont de 1130, on es dicta que el clergat ha de deixar de participar en estudis i activitats relacionats amb la medicina, sobretot quirúrgica (amputar, cremar, etc...)

L'exclusió del clergat va suposar el pas de la medicina a mans laiques i propicià l'encimbellament de la figura del Cirurgià Barber (Barber Sagnador), que curiosament es capacità i inicià la seva activitat quirúrgica als voltants del primer mil·lenni com a ajudant dels monjos (que l'havien contractat de barber) perquè era molt destre amb les tisores i navalles. Sobre aquests professionals desenvoluparem un apartat en aquest escrit atès l'essencial servei de cirurgia menor que van donar sobretot als camperols, artesans i soldats de l'època.

La fundació de l'Escola Mèdica Salernitana (segle IX) i, a partir del segle XI, dels "Estudia Generalia" (més tard anomenats Universitats, com Bolonya, Òxford, París, Mòdena i Montpeller) va impulsar els estudis de medicina i la formació de Metges. Aquests es titulaven sobretot com experts teòrics en el coneixement

Pràctiques de cirurgia

*Escola Mèdica Salernitana, d'una miniatura del Cànon de la Medicina d'Avicenna, (filòsof i metge musulmà)
Biblioteca Universitat de Bolonya*

de l'art de la medicina i com a tals s'anomenaven Físics. Diagnosticaven malalties i receptaven remeis seguint la doctrina de Galè (dels humors i de l'equilibri entre els 4 elements del cos). A més a més, es dedicaven a l'ensenyament si obtenien el grau de Mestre i escrivien i traduïen tractats de medicina i cirurgia.

La figura del Cirurgià no està tan vinculada a aquelles institucions d'ensenyament perquè, abans del segle XIV, aquestes no feien pràctiques de cirurgia ni expedien títols de medicina pràctica, excepte la de Bolonya (1088). Majoritàriament, s'adquiria la competència i condició de cirurgia acompanyant i ajudant durant uns anys un mestre cirurgià membre del gremi, institució que regulava l'ofici. Per tant, hi havia dos tipus de professionals en el Gremi Artesanal de Cirurgians: els de formació acadèmica (coneguts com a cirurgians llatins) i els de formació pràctica (cirurgians romanistes).

Els Cirurgians practicaven sobretot la cirurgia major: tractaven fractures, ferides, abscessos, malalties de

caràcter extern (no obrien cap persona per a operar-la), extirpaven hemorroides, feien cures d'hèrnies, cataractes, practicaven flebotomies (sagnat terapèutic), litotomies, trepanacions, amputaven, receptaven remeis, etc... Eren poc nombrosos, cars i lògicament atenien gent rica. Com que treballaven amb les mans (la paraula Chirurgia apareix al s. XII designant l'obra feta amb les mans), els metges físics, amb tasques sobretot intel·lectuals (de més prestigi social en aquella època perquè no s'embrutaven les mans), els solien menysprear.

Un altre professional implicat en la salut, generalment també home, fou l'Espesier o Apotecari, que elaborava i dispensava les fórmules que els metges receptaven i, inclús, realitzava diagnòstics. Com que en la fabricació de remeis feia servir espècies i mel, les venien al detall, i també tota classe de candeles i ciris.

Les Dones eren guaridores domèstiques perquè s'encarregaven d'exercir les cures a la família, especial-

Llevadora ajudant a una dona a donar a llum. Gravats de 1531

ment als nadons i a si mateixes, seguint coneixements i pràctiques tradicionals que s'intercanviaven entre elles i transmetien de generació en generació oralment. N'hi ha que van esdevenir especialistes en medicina casolana i van adquirir prestigi social. **També les qüestions referides a l'embaràs i part eren de competència majoritàriament femenina i en aquest àmbit exercien professionalment les Comares o Llevadores.**

Quadre el Cirurgià. David Ryckaert III, 1638

L'Escola Mèdica Salernitana (assolir el seu apogeu del segle X al XIII) permetia l'accés acadèmic a les dones i, de fet, algunes van destacar en la pràctica i ensenyament de la medicina; però, les universitats i els gremis els hi va dificultar i, inclús prohibir, per la qual cosa coneixem poques dones metgesses i cirurgianes d'aquesta època.

Finalment, cal apuntar que en aquest període abundaven els Guaridors Tradicionals (remeiers, adobadors, saludadors, curanderos, xarlatans, senyadors) que s'oferien per sanar als malalts. I en un altre escenari, el tractament i cura de les bèsties estava en mans dels Manescals.

ELS CIRURGIANS BARBERS

(BARBERS SAGNADORS)

Aquests professionals foren l'autèntic paraigües sanitari de la societat medieval. Van aprendre del clergat i el van rellevar en les cures de cirurgia menor, en la medicina pràctica a peu de carrer. Van donar cobertura sanitària, juntament amb la dona sàvia local experta en herbes, a la gent humil de l'època, una majoria que mai no va poder ser atesa per un metge. L'exercit també contractava els seus serveis i inclús algun noble per recomanació del seu metge.

Amb les seves mules o ases carregats amb els estris necessaris recorrien els camins buscant clientela o bé obrien (previ permís) obradors, les barberies, on atendien els clients a uns preus accessibles per a una majoria. La barberia era un dels llocs de sociabilitat masculina. Abans d'identificar-se amb el característic pal amb el color vermell i blanc (de la sang i de les benes blanques que usaven per aturar les hemorràgies que un cop rentades posaven a assecar en un pal), es reconeixien per l'ús d'una cortina especial i una publicitat que consistia en la presentació d'ampolles plenes de sang en les finestres.

Com a barbers rentaven, tallaven, pentinaven els cabells i rasuraven barbes. A més a més, se'ls va autoritzar a exercir activitats de cirurgia menor perquè sabien manejar destrament navalles, tisores i altre instrumental quirúrgic. Inicialment, aprenien l'ofici pel sistema obert d'aprenentatge artesanal (sense escoles, sinó per transmissió de coneixements empírics oralment d'un professional a un aprenent i pràctica). Al segle XIII es va constituir el Gremi Artesanal dels Barbers Sagnadors per regular i defensar l'ofici.

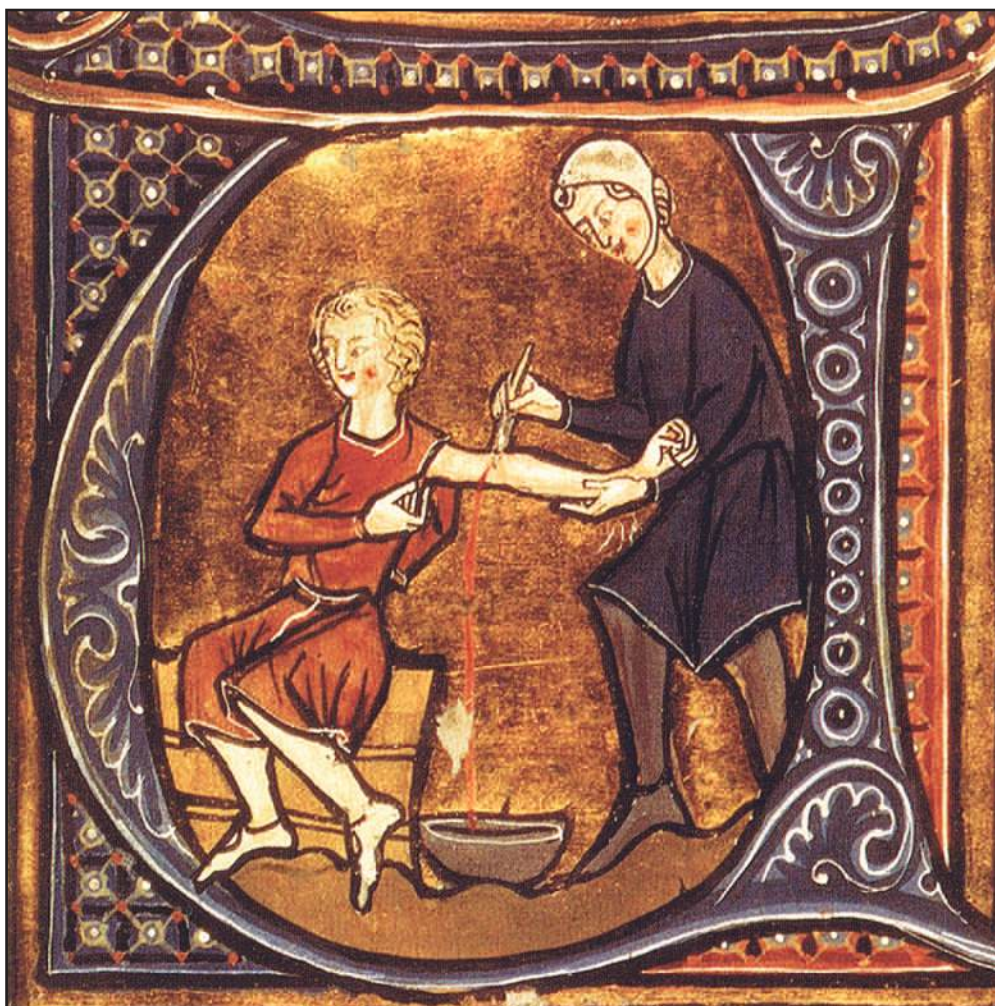
Alguns arribaren a tenir millor coneixement d'anatomia i funcionament del cos humà que els metges, però sempre aquests artesans del cos ocuparen l'esca-

lafó més baix dins el món de la sanitat i sovint foren menyspreats per aquells. El 1869 es va prohibir als barber exercir la cirurgia menor.

La sagnia terapèutica (flebotomia), mitjançant sangoneres o obrint una vena del braç, era una de les activitats més habituals que practicaven. Ja ho feien els monjos des del segle IX perquè, seguint la doctrina galènica dels humors, es considerava beneficiós per equilibrar-los i no emalaltir.

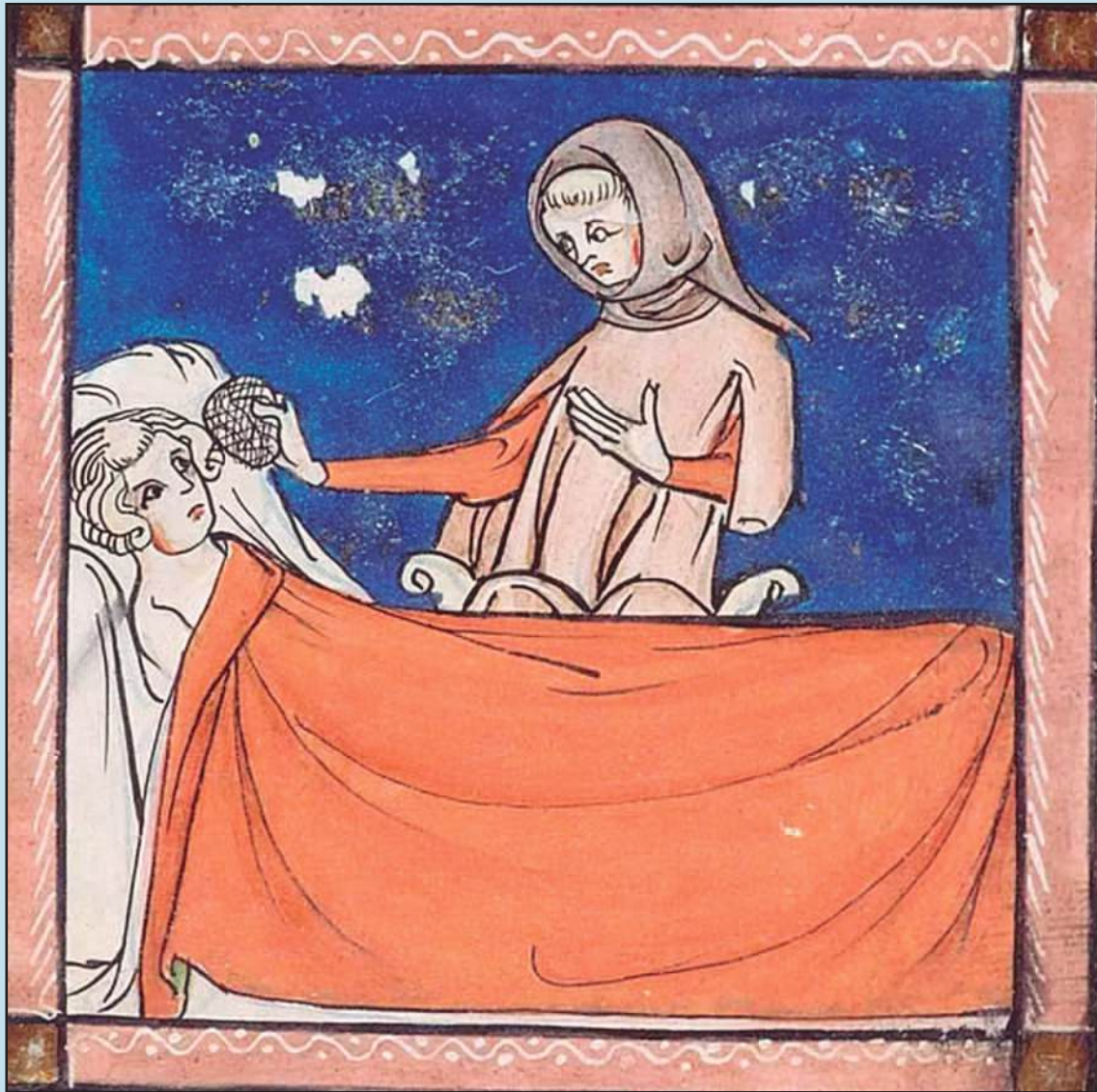
També aplicaven cataplasmes, emplastres i ènemes, tractaven fractures i luxacions (especialitat dels algebristes), drenaven abscessos, extirpaven berrugues i realitzaven sutures de ferides. **Una altra pràctica freqüent era la neteja i extracció de peces dentals (en aquesta època també aparegué la figura del queixaler que centrà la seva activitat a tenir cura de les dentadures).** Finalment, hem d'afegir que les llevadores tenien l'obligació d'avisar al barber cirurgià si el part es complicava; en aquest cas, el barber treia el cos del nonat amb instruments quirúrgics si havia mort o bé realitzaven

Sagnia d'un pacient. Manuscrit d'Aldebrandin de Siena.
Finals del segle XIII

Dentista, del llibre "Les Evangiles,"
editat per Curmet, 1863 a París

Miniatura medieval d'un manuscrit il·luminat del segle IX, on es veu a un metge que li està aplicant a un pacient l'esponja soporífera sobre el nas i la boca per tal d'anestesiar-lo

una cesària post mortem a la mare per intentar salvar la criatura.

El gremi dels barbers sagnadors (els cirurgians de roba curta) i el de cirurgians (els de roba llarga) sovint entraren en conflictes de competències. Els van resoldre fundant Confraries. Els confreres es comprometien a atendre les necessitats dels seus membres en cas de malaltia o mort i van establir un període de formació pràctica de cinc anys i un examen per poder accedir a les corresponents professions. **La Confraria de Barcelona es va fundar el 1409, seguint el model de la de París, sota l'advocació de Sant Cosme i Sant Damià, a l'Església del Convent del Carme.**

ELS TRES GRANS OBSTACLES AL PROGRÉS DE LA CIRURGIA

La cirurgia externa fou un dels pocs camps de la medicina medieval que va experimentar un cert progrés,

tot i que molt limitat. Els mètodes usats es basaven majoritàriament en els detallats en els textos clàssics i àrabs, de manera que la influència dels postulats gal·lènics conduïa a errades, algunes importants com la del "pus lloable" o el benefici dels sagnats. Això no obstant, intentaren que la cirurgia fos més segura i menys dolorosa. Una estratègia per assolir-lo fou, per exemple, procurar acabar les operacions el més ràpid possible.

Fins al s. XIX no s'enderroquen els 3 grans problemes de la cirurgia: el dolor, vençut per l'anestèsia; la infecció operatòria, per l'asèpsia i antisèpsia i les hemorràgies, per l'hemostàsia.

SOBRE EL DOLOR

Els professionals de l'època consideraven que era millor que els pacients es mantinguessin desperts durant l'operació i rebutjaven els mètodes per fer-los perdre la consciència: cop de bastó, ingestió excessiva de vi, etc.... Moltes operacions llastimoses es feien immo-

bilitzant els pacients i que aquest mossegués un basto folrat de cuir. També, els feien beure moderadament mescles de vi i certes herbes remeieres.

Els metges àrabs havien escrit feia temps sobre els beneficis de l'opi per calmar el dolor i en el període que tractem s'experimenta amb aquesta droga i amb plantes somníferes o analgèsiques com, l'herba queixalera, la mandràgora, etc. D'aquí l'origen de l'espónja soporífera (impregnada d'una mescla d'opi, herba queixalera, mandràgora, suc de mores, euforbi, heura i llavors d'enciam).

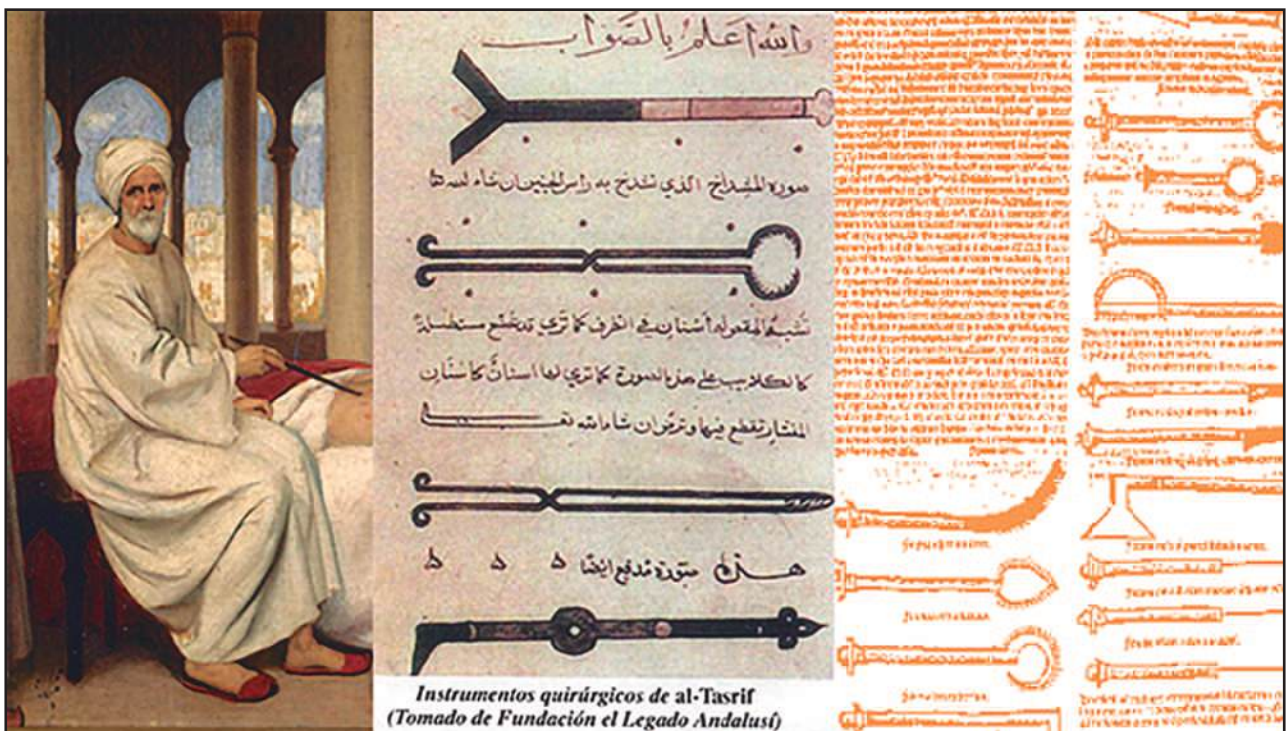
SOBRE LA INFECCIÓ

Atès que no s'utilitzava material net ni esterilitzat per a les operacions i era rar que els metges o cirurgians es rentessin les mans, les ferides i talls quirúrgics s'infectaven fàcilment i la mortalitat per a aquesta causa era elevada.

Aplicant la doctrina galènica, molts metges aconsellaven esperar que sortís pus a les ferides perquè la seva aparició significava que s'estaven eliminant toxines de la sang.

Entre els recursos per evitar la infecció recorrien a mesures dràstiques, com la cura amb oli calent i la cauterització amb foc o un metall rogent. També n'utilitzaven d'altres més suaus que funcionaven fins a un cert punt: segell de ferides amb clara d'ou, rentat amb vi (a vegades calent), cobriment amb mel, etc... Per eliminar la pell necrosada usaven cucs.

Instrumentos quirúrgics d'Al Tasrif. Pàgina de l'enciclopèdia mèdica "Llibre de la pràctica mèdica" escrita cap a l'any 1000 de la nostra era per Abu-al-Qasim (Abulcasis)

Instrumentos quirúrgicos de al-Tasrif (Tomado de Fundación el Legado Andalusi)

SOBRE LA PÈRDUA DE SANG

Amb un coneixement bastant limitat de l'anatomia interna, la pèrdua de sang suposava un risc important.

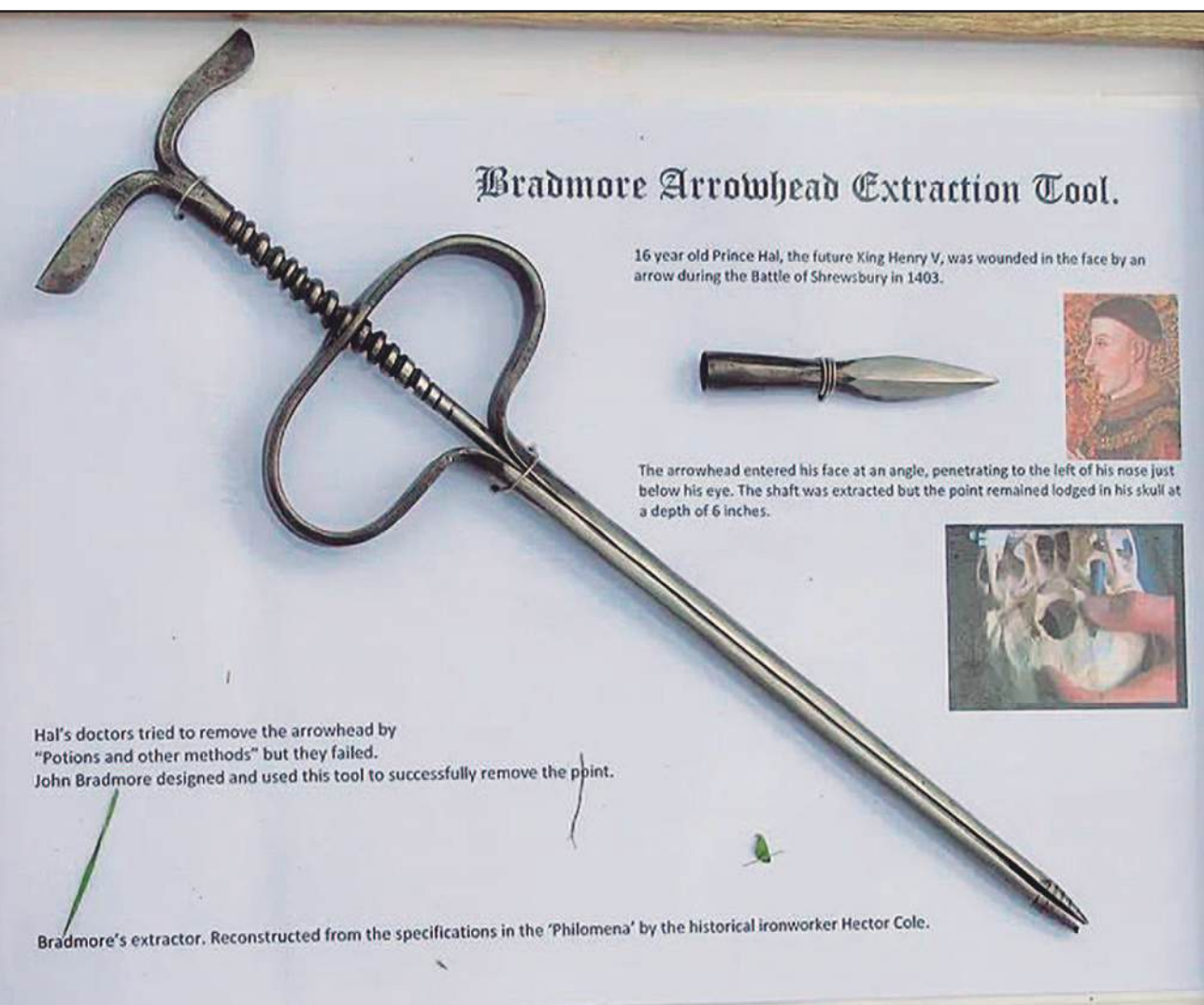
Un mètode cruent per evitar-ho era la cauterització amb foc o amb oli bullent. Per descomptat era dolorós i provocava cremades greus.

Un important pas endavant per evitar aquest problema, sobretot en els camps de batalla, va ser la pràctica de la lligadura dels vasos sanguini en lloc de la cauterització, la sutura i els embenatges compresius. Abu-al-Qasim (Abulcasis) segle X i proposa la lligadura d'artèries amb fil de seda i Teodorico Borgognoni (Bolonya) segle XIII, en el seu tractat Chirurgia, la lligadura i sutura amb fil d'intestí animal.

ELS TRACTATS DE REFERÈNCIA I LES EINES QUIRÚRGIQUES

El ja mencionat metge andalusí Abulcasis (936-1013), considerat el pare de la cirurgia, va escriure un tractat de medicina pràctica (Kitab Al-Tasrif) desenvolupat en 30 volums, l'últim dedicat totalment a la cirurgia. En aquest volum, descriu i il·lustra 278 estris quirúrgics, molt usats ja pels antics grecs, romans i àrabs i alguns dissenyats per ell mateix.

En aquest catàleg trobem instrumental d'ús ginecològic (fòrceps, dilatadors, ganxos), d'ús odontològic (tenalles, raspadors) i molts d'altres d'ús general i especialitzat (bisturís, ganivets, trepants, agulles, xeringues, cànules per drenar, sondes, espàtules, pinces,

Extractor de puntes de fletxa de Bradmore, segle XV

tisores, serres, escalpels, ventoses, llancetes, curetes, cauteris, lligadors, espèculs...). Era un material majoritàriament de ferro i bronze i n'hi havia algun d'or, plata i plom.

Seguint a l'apartat d'eines quirúrgiques, s'inventaren en aquesta època alguns instruments molts especialitzats, com l'extractor de puntes de fletxa de Bradmore (segle XV), que aquest cirurgià usà per extreure una fletxa amb la punta clavada a la galta del príncep Enric d'Anglaterra (futur Enric V) i situada a 15 cm de fondària.

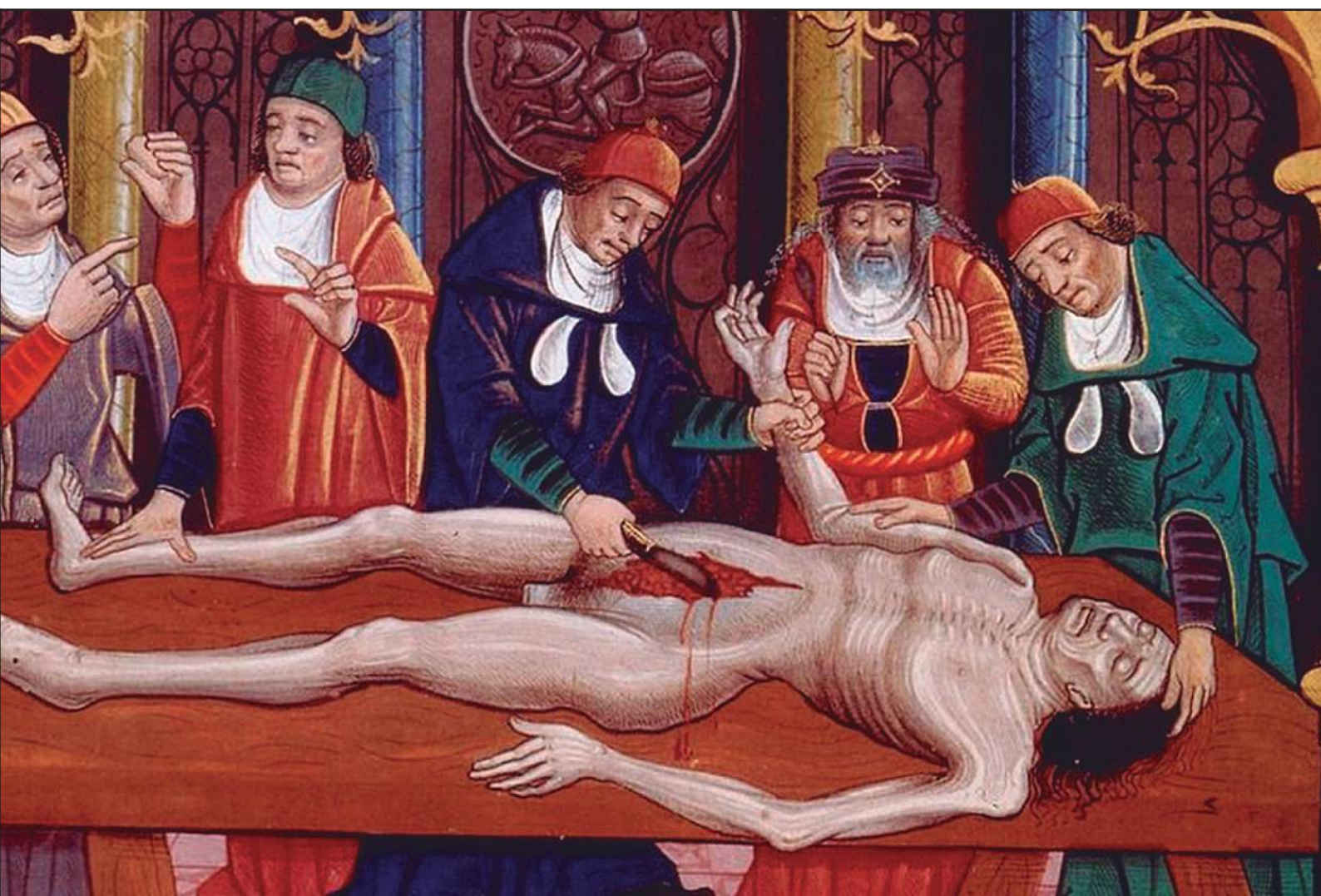
Quant als tractats quirúrgics que són referents d'aquesta època, a més del citat d'Abulcasis, en destaquem dos que són d'autors de l'Escola de Salern: "l'Anatomi Porci" de Cofó el Jove (1150), una guia pràctica de dissecció del porc per als estudiants, i "Practica Chirurgiae" (1170) de Rogerius Frugardi, sobre tractaments de ferides i traumatismes. També, ressaltem la ja apuntada "Chirurgia" de Teodoric Borgognoni (1205-1296) de la Universitat de Bolonya i "Chirurgia Magna" de Guy de Chauliac (1298-1368) de la Universitat de Montpeller (fundada el 1220).

LA DISSECCIÓ PER A L'ENSENYAMENT DE L'ANATOMIA

Fins al segle XIII el coneixement de l'anatomia interna humana es basava en certs dibuixos de manuscrits clàssics i en la informació derivada de la dissecció del porc perquè, durant més de mil anys, les autoritats consideraren que els postulats galènics ja eren suficients per a la pràctica de la medicina i que la dissecció i les autòpsies profanaven el cos.

El desig de les escoles universitàries de medicina de fer progressar els coneixements mèdics va propiciar un gradual canvi d'actitud de les autoritats civils i eclesiàstiques cap a aquesta activitat com a eina per a l'ensenyament de l'anatomia humana.

L'any 1231, Frederic II del Sacre Imperi Romanogermànic ordenà que s'havia de fer la dissecció d'un cos humà almenys una vegada cada cinc anys per a estudis anatòmics i que l'assistència era obligatòria per a

Il·lustració de la pràctica d'una autòpsia. Manuscrit francès "Les propietats de les coses", de Bartholomeus Angelicus, segle XV

tots els estudiants. A partir del seu decret, diferents corones europees també ho van promoure. L'Església Catòlica procurà dissuadir o limitar aquesta pràctica fins que el Papa Sixte IV, el 1484, reconeix la necessitat científica de la dissecció.

En el començament, les disseccions autoritzades es feien a cossos de criminals executats i els operadors eren barbers cirurgians. Al llarg del segle XIV aquesta pràctica, ja més estesa, passà a mans dels nombrosos anatomistes formats principalment a les universitats de Bolonya i Montpeller. **La primera dissecció humana sistemàtica exhibida públicament la va fer el metge anatomista Mondino de Liuzzi l'any 1315 a Bolonya.**

D'un altre costat, la primera autòpsia enregistrada com a testimoni d'un emmetzinament fou demanada per un magistrat de Bolonya l'any 1302.

Finalment, afegir que Jaume II, el 1300, manà fundar el primer Estudi General de la Corona Catalanoaragonesa a Lleida i en la Facultat de Medicina d'aquesta Universitat es va practicar la primera dissecció i au-

tòpsia legal de la Península. També la Universitat de Barcelona, hereva de l'Estudi General de Medicina i Arts (1401) constituït per ordre de Martí I l'Humà, fou autoritzada a fer disseccions anatòmiques de bon començament. ©

WEBGRAFIA

www.sccirurgia.org "La cirurgia catalana a la baixa edat mitjana".-

Metode.cat "Metges, cirurgians, barbers i apotecaris". Revista Mètode.-

Crai.ub.edu "Les primeres metgesses vistes pels estudiants de medicina de la UB. Època clàssica i medieval".-

www.historiesmanresanes.com. "La cirurgia medieval i els barbers".-

www.ucn.es "-

MONESTIR DE SANT QUIRZE DE COLERA

Lluïsa Goberna

Un bell exponent de la Catalunya mil·lenaria

Sant Quirze de Colera s'erigeix a l'antic comtat d'Empúries dins el Parc Natural d'Interès Nacional de l'Albera. Actualment aïllada de la població, antigament es trobava en la ubicació de diverses línies de comunicació. Com tots els temples cristians està orientat cap a l'est.

Els orígens del monestir són incerts, ja que el document que es va trobar és considerat per molts historiadors no fiable, sobretot en alguna part del seu contingut. Malauradament, hi ha poca documentació d'arxiu del monestir.

Segons s'explica, sobre el segle VIII, van ser els germans Libenci i Assinari qui s'hi van instal·lar aquí i van ser els impulsors de fundar un monestir, una comunitat, junt amb els seus familiars per fer vida cenobítica i alhora cultivar les terres. Per això van demanar una autorització que fou avalada per Carlemany per obtenir així un precepte reial de possessió i fer-lo beneficiari de diversos béns.

En unes excavacions es va trobar un cementiri amb tombes antropomòrfiques d'homes, dones i nenes que fan confirmar la primera ocupació medieval en el segle VIII. Es creu que era una comunitat no religiosa que seguia la reforma carolíngia.

L'església monàstica fou consagrada el 935 pel bisbe Giu de Girona a demanda del seu abat Manuel, que va ser reedificada i aixecada de nou, segons s'esmenta en el text de consagració aprofitant parts de la primitiva església. La nova església va ser aixecada gràcies a l'ajut del comte Gausbert d'Empúries. El cenobi va viure uns anys de prosperitat gràcies als alous llegats pels comtes d'Empúries, que van beneficiar al monestir amb més propietats i drets. Es tenen notícies d'una altra consagració l'any 1123, que va presidir el bisbe Berenguer de Girona amb presència d'importants personatges, tant religiosos com laics. Aquesta va ser també una època d'ampliació del territori amb compres de terres i butlles papals que consolidaren els seus drets jurisdiccionals.

El 1285 va sofrir conflictes bèl·lics a causa de l'enfrontament de l'exèrcit francès de Felip III l'Ardit i el rei Pere el Gran. El 1288 també va ser envaït per Jaume de Mallorca amb un contingent de tropes franceses que es van aplegar al monestir, tal com s'explica a les cròniques de la "Gesta Comitum Barcinonensium". El monestir va patir les conseqüències d'aquests enfrontaments que van causar al conjunt greus danys.

Panoràmica del monestir amb l'església de Santa Maria al fons

Al segle XV va començar el declivi i es podien veure indicis de decadència i deteriorament del monestir. Concretament, el 1441 el claustre es trobava en perill de ruïna. El 1592 el Papa va fer tancar el monestir i per tant es va extingir la comunitat que va passar a dependre de Sant Pere de Besalú. Amb la desamortització de 1835 tots els béns del monestir foren subhastats i el general empordanès Ramon de Nouvilas i Ràfols el va comprar i va fer tancar l'església i el seu culte. Els edificis foren utilitzats

per a treballs agrícoles i de magatzems, fins que els seus descendents en 1994 el van vendre a l'Ajuntament de Rabós per la simbòlica quantitat de 1.000 pessetes.

L'Ajuntament va crear el Patronat Municipal de Sant Quirze de Colera, que promou l'estudi, la recuperació i difusió, així com l'actuació de diverses campanyes d'excavacions arqueològiques i de restauració.

Restes de pintures murals romàniques, segle XII

L'església, bastant ben conservada, és de construcció austera amb tres naus i tres absis i amb poca ornamentació, però en l'absidiola sud encara es poden veure restes de pintures murals romàniques del segle XII, que es van descobrir durant les restauracions del 2006, per bé que no estan en gaire bon estat. S'intueixen una màndorla en la qual hi havia asseguda una majestat, dos àngels, un sol i una lluna.

Interior de l'església

La construcció està bastida amb pedres poc treballades de mida mitjana, disposades en filades. Als murs de nord i sud, l'aparell combina la tècnica de l'opus spicatum (maons, rajoles o pedra tallada posats en un patró en forma d'espiga). Davant de la façana principal, i adossades al costat sud del creuer, hi ha restes del primitiu temple preromànic, que consisteixen en unes escales de pedra i la primera crugia del temple primitiu.

El claustre és una construcció molt primitiva del segle X. Se'n conserva molt poc però és de gran valor degut a la seva antiguitat. El claustre és, segons es diu, el més antic del preromànic d'Europa.

Es poden veure les restes de les dependències que envolten el claustre, del palau abacial, la fortificació que es va fer el segle XIV, de la qual es conserven la torre de defensa i restes de muralla.

Fora del conjunt es troba l'església parroquial romànica de Santa Maria del segle XII.

Restes de l'antic claustre

Capitells del claustre

El 1931 fou declarat Monument Nacional i en tots aquests anys s'hi han realitzat excavacions i obres de restauració.

Aquest conjunt benedictí continua sent esplèndid, tant per la seva construcció com pel paratge en què està ubicat, realment meravellós, com podeu veure en les imatges.

Des d'aquestes pàgines donem les gràcies al guia Odorico Arranz, que fa tenir l'amabilitat de fer-nos

una excel·lent visita guiada fora del termini de l'horari de visites. ©

Aquesta visita es fa fer conjuntament amb el castell de Requesens el 6 d'abril de 2024.

Referències bibliogràfiques:

Monestirs.cat

Patrimoni Cultural. gencat.cat

Empordà Turisme

Art medieval.net

Església romànica de Santa Maria

DE LES CRÒNIQUES A L'ESCENARI:

EL LLIBRE DELS FEITS

CÒBRA VIDA AL

CASTELL DE PLEGAMANS

Eric Mir
Animador sociocultural
i artista multidisciplinar

Elia Carrascal
Escriptora i
traductora

E

l passat cap de setmana del 5 i 6 d'octubre, a la localitat de Palau-Solità i Plegamans, va tenir lloc la tercera edició de la recreació històrica de *El Llibre dels Feits o Crònica de Jaume I*.

En aquesta història, la primera de Les quatre grans Cròniques, Jaume I narra en primera persona les campanyes de la conquesta dels regnes de Mallorca l'any 1229, que havia estat sota domini musulmà durant més de 300 anys. *El Llibre dels Feits* immortalitza aquesta peça fonamental en la història de la Corona d'Aragó i l'impacte de Jaume I, així com la seva presència i força militar.

Aquesta recreació va tenir lloc al Castell de Plegamans, per part del grup de Palau Medieval, una associació local que neix el 2019 amb motiu d'apropar la cultura i la història, així com activitats variades a la població. Vam tenir el plaer de col·laborar en aquest acte, i a més, vam poder parlar amb un dels seus màxims responsables per conèixer una mica més de primera mà l'origen d'aquesta celebració.

«El buque insígnia de la nostra entitat sempre ha estat la recreació de *El Llibre dels Feits*»

El que va començar com una passió contagiosa per la història d'un grup d'amics, ha acabat essent gairebé una tradició per qualsevol amant de les gestes medievals. Cal destacar que l'actual Palau Medieval suposa el renaixement d'una antiga associació juvenil que va proposar-se crear un joc de rol sobre la conquesta de Mallorca per donar a conèixer la història als més joves. Així doncs, l'amor pels fets, combinat amb aquestes circumstàncies, va fer que el 2019 nasqués una nova associació que no només pren els jocs de rol com a principal activitat, sinó que organitza gestes de soft combat, mercats medievals i recreacions històriques per fer arribar la història a tots els veïns de Palau-Solità.

Llibre dels Feits

Retrat de Jaume I. Obra de Jaume Mateu

Quadre del rei Jaume I i Ramon de Plegamans

Recreació de Jaume I amb Ramon de Plegamans

La recreació de *El Llibre dels Feits* es porta a terme al gran Castell de Plegamans, amb el suport de la fundació Folch i Torres. Es tracta de tot un recull d'alguns capítols del llibre amb el mateix nom, on podem veure la personificació i implicació a la conquesta de personatges com Jaume I o Ramon de Plegamans, qui dona nom a la ciutat. Ell és un dels motius pels quals es produeix aquesta recreació: per demostrar quin paper va jugar la localitat de Palau en aquesta fita històrica.

Cristian Requena, president de Palau Medieval i director de l'obra, va estudiar no només les Cròniques de Jaume I, sinó també les de Bernat d'Esclot i les Cròniques musulmanes a fi de redactar un guió narratiu que deixés clares les causes, els fets i les conseqüències. Així, l'acte està dividit en una dotzena d'escenes clau, separades per intervencions de Pere Farnés, un reconegut divulgador històric local.

«Amb cada edició hem explicat un fragment de *El Llibre dels Feits*, amb aquesta tercera sent l'última, però volem anar més enllà i narrar la posterior conquesta de València»

Aquesta edició tenia la particularitat de comptar amb decoracions pròpies en les quals s'ha invertit per primera vegada en lloc de llogar-les. Això ha estat una millora en la qualitat de l'espectacle. Mobles, escuts, estendards, tapissos... tot el castell va acabar guarnit amb motius medievals que mostraven una escena immersiva al públic a l'hora de recórrer el viatge. Les escenes no comptaven només amb atrezzo, sinó que anaven acompanyades d'un bon grapat de figurants voluntaris que donaven el toc final al quadre medieval, aportant vida a les escenes.

Escenes de dones al mercat

«Els actors i els figurants donen vida a tot l'esdeveniment, fan

que el públic s'impregni d'emocions i coneixement»

Dalt: Representació del Papa Gregori IX amb uns monjos

El rei Jaume I amb els seus cavallers: Berenguer de Palou, Hug d'Empúries, Nuno Sanç, Arnaldo Sorell i Guillem de Montcada

Conflictes d'interesos entre els cavallers nobles de la cort de Jaume I

Aquesta recreació és un clar exemple de la col·laboració entre entitats i amants de la història, ja que la primera edició es va poder realitzar gràcies als voluntaris de l'organització Vaques i Cabres, que formaven la majoria dels figurants. Per aquesta tercera edició també s'han adherit els membres de La Corte del Tejón i les membres del club de costura de Palau-Solità i Plegamans, a més d'entusiastes del teatre i del rol d'arreu de Catalunya.

En total, més d'una cinquantena de persones van donar vida als habitants del mercat, soldats musulmans i cristians, nobles i membres del clergat que van fer d'aquest espectacle, una experiència inoblidable per al centenar de persones que va recórrer els passadissos del castell. ©

Membres de la representació medieval

RECORREGUT PER MONTJUÏC,

Lluïsa Goberna

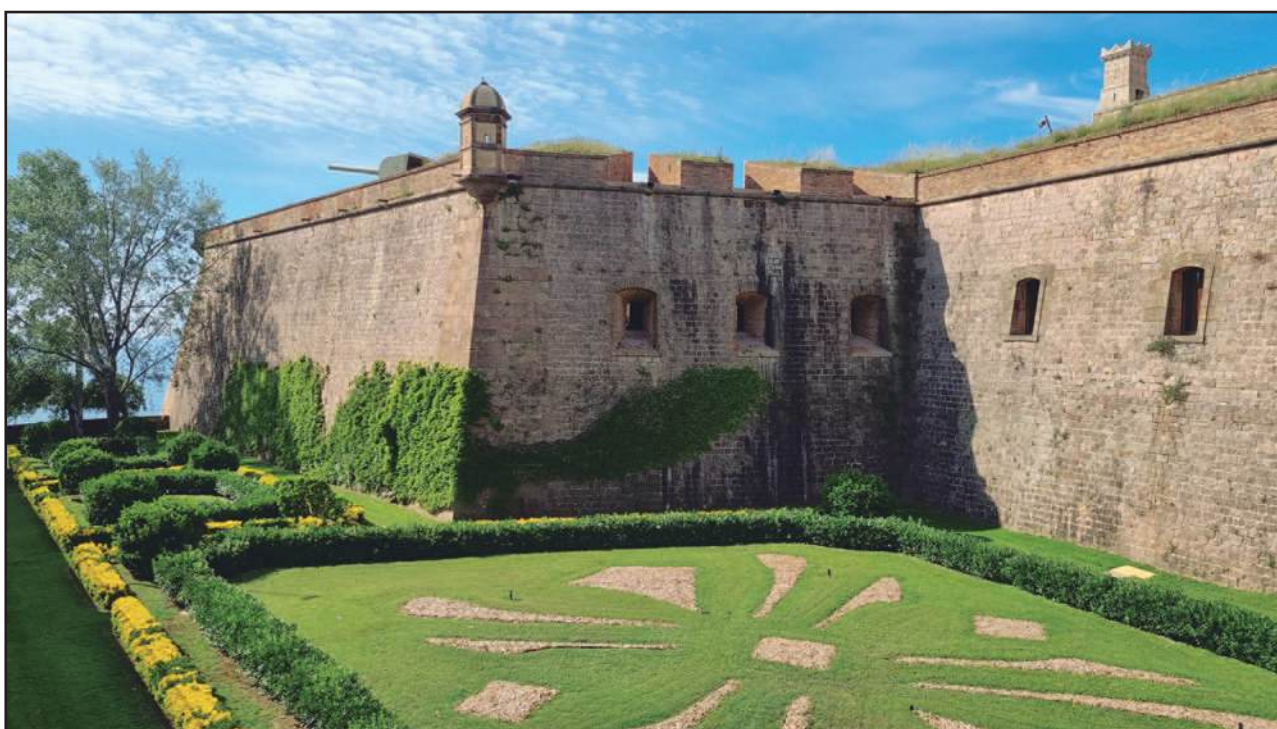
CASTELL,

INDRETS DE LA MUNTANYA,

POBLE ESPANYOL

La pujada al castell es va fer en funicular i seguidament en telefèric. Des d'allà es pot gaudir d'una molt bona visual de tota la ciutat de Barcelona.

El nom de Montjuïc pot ser derivat del “mons judeiques” degut a la presència d'un cementiri jueu durant l'edat mitjana, entre els segles IX-XIV, quan la comunitat jueva no podia ser enterrada a la ciutat. Va tenir una gran extensió i estava situat a la cara Nord de la

mntanya. Les làpides es reutilitzaven i s'han pogut trobar al voltant d'unes seixanta, espargides per diferents llocs. En un aspecte més simbòlic la muntanya s'anomena també "Mont de Júpiter", nom mencionat per Pomponi Mela (geògraf romà del segle I).

CASTELL DE MONTJUÏC

Al segle XI, concretament el 1037, hi ha documentació d'una torre de vigilància o farell "ispo farello" com la denominaven, per vigilar i defensar-se de naus hostils que es podien aproximar a la costa.

El castell es troba sobre la talaia, a 173 metres d'alçada, mirant al port i des d'on s'albira la ciutat amb unes magnífiques panoràmiques; un punt ideal per a la defensa del territori.

Quan la Guerra dels Segadors (1640-1652) el govern del Consell de Cent va decidir fortificar i emmurallar el cim on hi havia la torre i convertir-lo en un fortí per tal de defensar-se del perill que suposava la flota de Felip IV. Aquesta estructura defensiva va ser prou contundent per rebutjar les tropes del Borbó en la batalla de Montjuïc del gener de 1641. Posteriorment, el 1652, quan finalment Felip

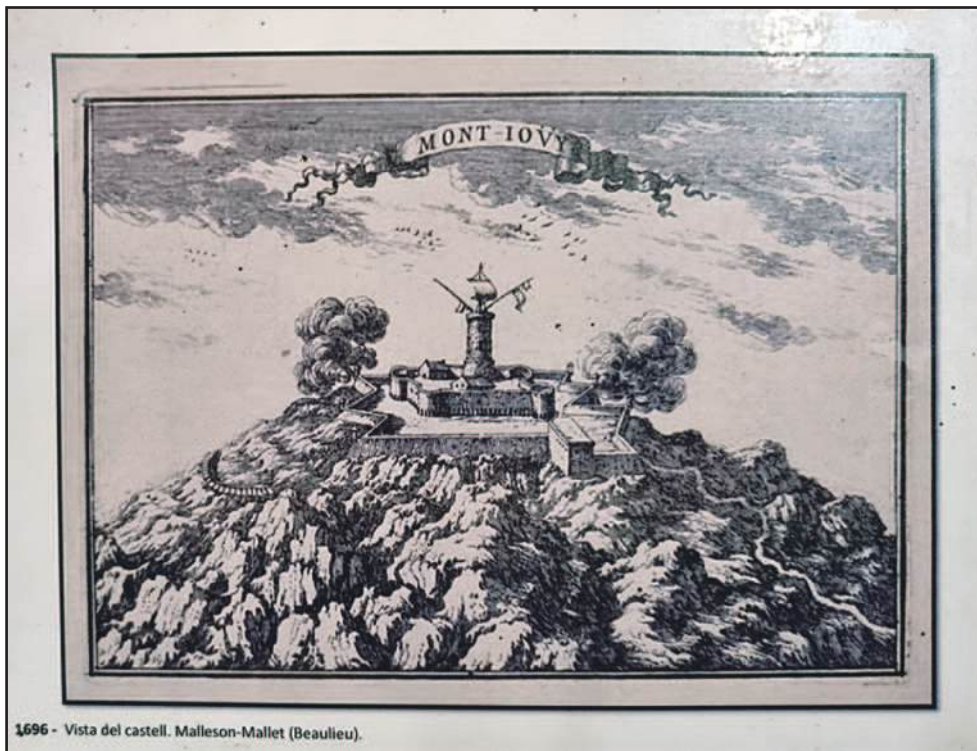

IV va prendre Barcelona, el castell passà a la monarquia i s'hi va instal·lar una guarnició permanent. D'aquesta època (segle XVII) es poden veure unes restes arqueològiques del castell.

El castell va ser protagonista també uns anys després, quan la Guerra de Successió entre l'arxiduc Carles d'Àustria i Felip V, entre el 1705 i 1714.

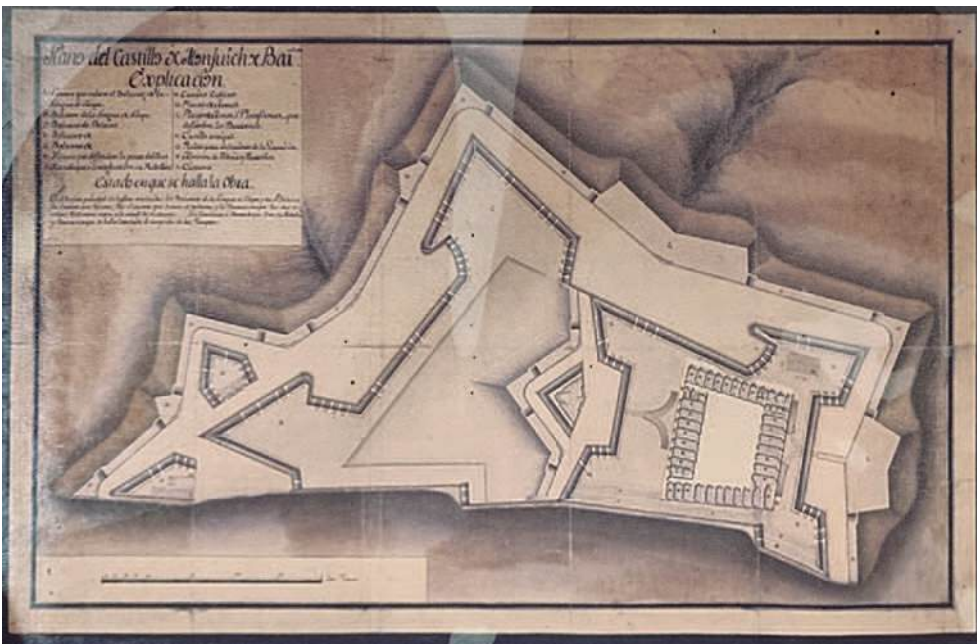
1563 - Barcelona des de Montjuïc. El farell i la casa del vigia es situen en primer terme.-(A. Van Wyngaerde)

1696 - Vista del castell. Malleison-Mallet (Beaulieu).

L'endemà del fatídic 11 de setembre de 1714, després de rendir-se la ciutat, les tropes borbòniques entren al castell.

Va ser el 1751 quan l'enginyer militar Juan Martín Cermeño, seguint les directrius de l'enginyer francès Vauban, va fer derruir l'antic fortí del 1640 i s'encarregà de la remodelació del recinte, ja que es trobava molt malmès per culpa de la guerra. Al llarg dels segles el castell ha anat canviant la seva fisonomia, però d'aquesta restauració del segle XVIII en surt l'aspecte en què es troba actualment l'estructura del castell. Amb aquesta renovació es va fer una cisterna

1751 - 1779 PROJECTE DE CONSTRUCCIÓ DEL CASTELL DE MONTJUÏC DE JUAN MARTÍN CERMEÑO.

Antiga cisterna

per proveir-se d'aigua. Com a curiositat, l'aigua dels veïns del Poble Sec provenia del castell i fa uns dos-cents anys el van connectar a Aigües de Barcelona.

Per aquí passa el Meridià de Dunkerque i es poden veure les marques. A finals del segle XVIII el castell va formar part del grup de vèrtexs on s'hi van fer triangulacions per mesurar amb tota precisió el meridià terrestre que passa per Dunkerque, París i Barcelona.

"El 25 de juny de 1792 s'iniciaren a París els treballs per mesurar el meridià, des de Dunkerque a Barcelona en una primera fase que tenia com a finalitat establir la mesura universal del metre".

(Text estret de Ruta Patrimonial Port de Tarragona).

Fossat de Santa Eulàlia, on van afusellar el president Lluís Companys

PRESÓ DEL CASTELL

Quan l'enderrocament de la Ciutadella, un gran nombre de presos van ser traslladats a la presó del castell. El testimoni de presos polítics i militars amb els gra-

fits que van deixar escrits o amb dibuixos, va ser molt important per poder recuperar els fets del 1896 i d'altres (Corpus Christi, Setmana Tràgica -en què s'hi van tancar molts anarquistes-, vaga Canadenca, Guerra Civil, etc.)

La presó acull més de 650 grafitos a les parets fets pels presos. Amb la important tasca de recerca que s'ha portat a terme en aquests espais s'ha pogut documentar el dia a dia dels reclusos durant un llarg període d'anys entre el segle XIX i el 1950, que inclou la Guerra Civil. Es poden veure grafitos fets en un llarg període de diversos anys amb escenes molt explícites de sexualitat. També hi ha esvàstiques, calendaris, poemes, entre ells un poema de Garcia Lorca, històries personals i dades i noms dels presoners. Feien els grafitos amb carbonet o rasant les parets.

Hi havia unes 50-70 persones en les cel·les entre desertors, represaliats, espies. Ens van explicar que els presoners l'any 1946 no podien menjar si no els hi portaven menjar les seves famílies.

Cal recordar que el president Lluís Companys va estar reclus a la presó del castell, però aïllat d'altres presos a les cel·les del capellà castrense que estaven situades al pati d'armes. A la matinada del 15 d'octubre de 1940 fou afusellat al fossat de Santa Eulàlia.

D'aquest crim encara no s'ha fet justícia.

Panoràmica del Pati d'Armes

No està permès fer fotos durant la visita per conservar la identitat de les persones que van estar preses, ja que com hem dit, hi ha històries personals, noms i dades que cal preservar per respecte.

calistes, revolucionàries i al moviment anarquista; recordem l'atemptat del Liceu, entre d'altres. I el castell es va convertir en presó militar. Oficialment, es va tancar la presó el 1960 i va ser cedit parcialment a la ciutat però amb l'obligació de fer-hi un Museu Militar, que va inaugurar el 1963, el dictador Franco. Finalment, l'exèrcit se'n va anar i el 2007 va passar a mans de l'Ajuntament i es va tancar el museu definitivament el 2009 i així es recuperà l'espai per als ciutadans. Actualment, a l'antic pati d'armes s'hi fan exposicions i diversos actes culturals, aules per a tallers i concerts.

En un acte institucional l'Ajuntament i la Generalitat, el 15 d'octubre de 2011, van tornar a posar la bandera catalana al castell, que 75 anys abans el president Companys, el 1936, havia hissat.

Aquest castell ha estat en diverses ocasions de la nostra història un signe de repressió, però alhora també de lluita de la ciutat per la llibertat.

La visita guiada va ser a càrrec de la Mariona Quesada, guia molt simpàtica i professional.

Panoràmica del port des del castell

Un cop acabada la visita al castell vam anar baixant tot passejant pels diversos indrets força bonics que té el parc de Montjuïc.

Aquí es troba el monument a la Sardana. És una escultura creada per l'escultor Josep Cañas l'any 1966. Està feta amb pedra calcària. Representa vuit dansaires en rotllana, quatre figures masculines i quatre femenines i està ubicada a la plaça de la Sardana. L'any 2009 s'hi va

afegir un disc en homenatge a la colla sardanista Violetes del Bosc. L'11 d'octubre del 2020 el monument va patir un atac de vandalisme i es va trobar que les mans dels vuit balladors havien estat amputades. Després de més d'un any, encara no s'havien arreglat els desperfectes i diversos col·lectius sardanistes van reivindicar la seva reparació en diverses ocasions. L'Ajuntament de Barcelona finalment va reparar el monument, que va tenir un cost de 28.500 euros i que va ser encarregat a l'escultor Abel Vallhonesta. El 13 de març de 2022 es van finalitzar les obres.

Als Jardins Joan Brossa es troben els Telèfons de fusta que encara estan en funcionament i la gent fa servir com un joc recreatiu. Són dos aparells iguals que estan situats a una distància d'uns 15 m. El joc consisteix en experimentar la transmissió de les ones sonores a través d'un tub. Els telèfons verticals tenen una reixeta a través de la qual s'estableix la comuni-

cació tant per parlar com per escoltar. Aquest sistema és el que es feia servir antigament per comunicar-se entre els diferents sectors o compartiments dels vaixells.

Als mateixos Jardins es troba l'escultura de bronze del pallaso català de fama internacional Charlie Rivel, (Josep Andreu Lasserre, Cubelles 1896 - Sant Pere de Ribes 1983) inaugurada el 1972. Està representat amb una llarga samarreta, una de les seves senyes d'identitat, i agafant en alt amb les mans una cadira.

També és pot veure als Jardins de Joan Brossa el monument a la reconeguda "bailadora" de flamenc catalana Carmen Amaya (Barcelona 1918 - Begur 1963). L'escultura és de bronze i va ser col·locada el 1972. Està realitzada pel mateix escultor que el monument a la Sardana, en Josep Cañas, que fou amic de l'artista.

POBLE ESPANYOL

museu arquitectònic a l'aire lliure

Una vegada finalitzada la relaxada passejada tot baixant pel parc, vam entrar al Poble Espanyol que era la nostra visita de la tarda. Després de fer un agradable i merescut àpat al Restaurant "La Llavor del Isi's", dins del mateix recinte, per agafar forces després de la caminada, vam començar un itinerari per lliure, visitant tots els racons i monuments emblemàtics que es troben dins del Poble Espanyol.

La història del Poble Espanyol començà el 19 de gener de 1928. El projecte va néixer arran de la inauguració de l'Exposició Internacional de Barcelona del 1929. El responsable del projecte va ser l'enginyer i pintor Miquel Utrillo, junt amb Xavier Nogués, pintor i dibuixant, i Francesc Folguera i Ramon Reventós, arquitectes.

El projecte es va iniciar amb la idea de fer un viatge per Espanya buscant edificis típics i emblemàtics de l'arquitectura espanyola. Van viatjar per tot el país amb un Hispano-Suiza, recollint infinitat de fotografies, dibuixos i anotacions de tot el que veien i els interessava per després poder reproduir-ho. Van recórrer més de 1.600 poblacions.

Graderies de "Santiago de Compostela"

Carrer de "Caballeros"

Miquel Utrillo i Xavier Nogués van seleccionar els diferents edificis típics d'arquitectura espanyola i a partir d'aquí, es va fer una maqueta en plastilina com a punt de partida del projecte. Primer es va construir el monestir, la plaça Major i l'Ajuntament.

Es van reproduir fidelment els detalls de les façanes, com els escuts i tota mena d'ornamentació. Les construccions es van fer a base de motlles, guix o ciment per simular fusta, maó i llombardes. En cap dels edificis es va utilitzar pedra massissa.

Torre mudèjar de l'Església de Nostra Senyora de l'Assumpció a la població d'Utebo, província de Saragossa

Foto antiga d'arxiu de la construcció de les Grades de Santiago i església

Coneguda com la "Fuente de los 7 caños", és un antic abeurador on el bestiar s'aturava per beure aigua

Barri andalús i carrer "Arcos"

Hi ha representats 117 edificis reproduïts a escala, com també carrers i places de diverses ciutats espanyoles. També hi ha un gran nombre de restaurants, botigues i tallers d'artesanía popular, un teatre, el Museu d'Art Contemporani Fran Daurel i el famós "tablaó" de flamenc, de Carmen, en homenatge a Carmen Amaya.

La idea en principi era enderrocar-lo un cop acabada l'Exposició Internacional, però com va ser una de les principals atraccions de l'Exposició i va tenir tant d'èxit, finalment es va acordar que quedés com un projecte que perdurés en el temps.

S'hi fan diverses activitats culturals i d'oci, exposicions, concerts, tallers, etc. I és un gran factor turístic per la ciutat, ja que és un museu a l'aire lliure, on es mesclen arquitectura, art, tradició, artesanía, gastronomia i història, tot fet amb una perfecció tal, que al visitant li dona la sensació que podria estar en qualsevol dels pobles del territori espanyol que estan reproduïts, tal és l'autenticitat amb què estan fets.

El Monestir de Sant Miquel, és un exemple d'arquitectura romànica i conté diversos elements de diferents monestirs de Catalunya.

Campanar de Sant Genís de Taradell.-
Portal de Santa Maria de Porqueres.-
Planta de la capella de Sant Sebastià de Montmajor.-
Claustre de Sant Benet de Bages.

Els frescos de l'interior de l'absis són obra del pintor malagueny Rafael Padilla, que es va inspirar en diferents pintures romàniques provinents de diversos punts de Catalunya

Foto d'arxiu de les obres de construcció del campanar del Monestir romànic de Sant Miquel

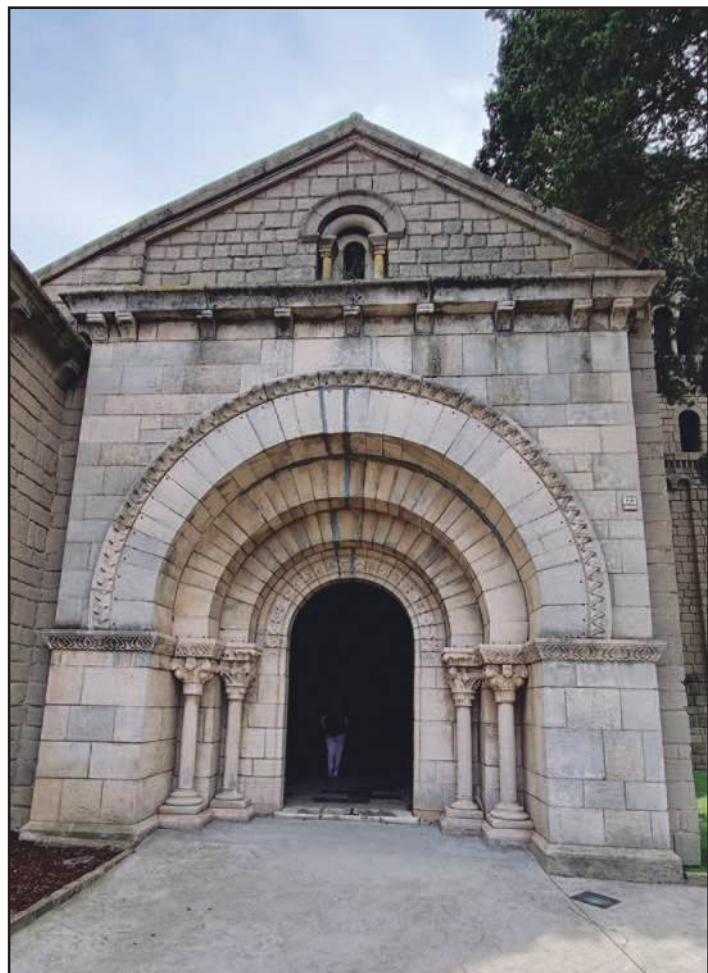
Aquest monestir és una de les construccions més simbòliques del Poble Espanyol. Va ser creat mitjançant la iniciativa de l'arquitecte Puig i Cadafal, amb la idea de recrear un monestir romànic.

Està situat a la zona més alta del recinte i amb unes magnífiques panoràmiques de Barcelona i on es fan diversos esdeveniments, com filmacions, casaments, etc.

Magnífica reproducció del Claustre de Sant Benet, amb detall dels capitells

Portalada, reproducció de Santa Maria de Porqueres

POR ORDEN DE LA
AUTORIDAD
SE PROHIBE ENSUCI-
AR ESTAS AGUAS,
BAJO LA MULTA DE CIN-
CO EN REALES D VEILLON

Plaça del Baluart, on
es troba aquesta
curiosa placa

Fundació Museu Fran Daurel,
Col·lecció d'Art Modern i
Contemporani. Va ser
inaugurat l'1 de desembre
de 2001 i es troben diferents
representacions de l'art,
pintura, escultura, ceràmica,
tapissos, etc. Hi ha més de
300 obres de més de 80
artistes de fama internacional;
Dalí, Miró, Picasso, Chillida,
Guinovart, Subirachs, Tàpies,
Barceló, Plensa,
entre tants d'altres.

Menina, escultura en ferro de
José Luis Pascual i logotip de
la Fundació - Museu

Plaça Major, és una rèplica de la Plaça Castellana de Riaza (Segòvia) amb els edificis de diversos indrets d'Espanya. Aquí es van rodar algunes escenes de la pel·lícula "El Perfum, història d'un assassí", que es va rodar el 2006

Panels expositors on s'explica, la idea, el viatge i la construcció del Poble Espanyol

"Ahir a la nit varem arribar a Terol i avui matí sortim a fer-ho després d'haver donat un vol per la població que sembla hi ha ben poca cosa de típic al poble. Sortim cap a Segorbe per anar a dormir a Valencia i ens sembla que pels poblats del trajecte farem bon recull de fotos; que per ara, ja passem de 900."

27 de setembre de 1927 - Carta de Xavier Nogués a Lluís Plandiura

L'exterior de l'Ajuntament està inspirat en el de Valderrobres (Terol). Al seu interior està reproduït el Saló Noble de la Generalitat Valenciana on el que més destaca són les seves grandioses llums i el fet que estigui tot el sostre cobert d'artesanat de fusta que li dona un toc majestuós.

Aquí es troba l'exposició "Un viatge fotogràfic", on s'explica amb tot detall, amb text i fotografies, el projecte i construcció del Poble Espanyol

"(La Plaça Major) Allí és on es va fer la primera maqueta del solar i on es van planejar els primers carrers i places. Allí és on es van fer les primeres agrupacions de les fotografies segons les regions, distribuint-les d'acord amb l'aspecte que oferia el terreny."

Fotografies de la construcció de la Plaça Major

Aquestes visites es van fer el dia 25 de maig de 2024. ©

Referències bibliogràfiques:
Castell de Montjuïc-Ajuntament de Barcelona.-
Poble Espanyol.-

"(...) La feina va desenrotllant-se normalment gràcies als grans trajectes que fem quan les carreteres son bones. Havem fet un dia 370 km com a maxím, perquè els companys que necessiten dormir, explorar llargament el terreny, escriure i moltes altres coses. La collecció de fotografies, descomptant les errades, serà molt interessant."

17 de setembre de 1927 - Carta de Miquel Utrillo a Lluís Plandura

UNIVERSITAT

HISTÒRIA I CONCEPTE

Bruno García
Estudiant d'història
i humanitats

ALMA MATER

La universitat representa avui dia aquell òrgan on tot jove que ha cursat dos anys de batxillerat o quatre de cicles és animat o obligat a anar per a aconseguir, així, un ofici i una vida "millor". Puix que s'entén que amb una base d'estudis universitaris les ofertes de feina seran més suculentos i profitoses, sobretot en l'àmbit econòmic. Per a aconseguir dita fita, s'usa un esquema de formació que representa el desglossament més detallat del coneixement per a l'obtenció d'una sèrie de títols que autoritzen al graduat com a tècnic especialitzat en una branca de la vida laboral moderna.

Però la universitat sempre ha estat això? Vol dir o oferir-nos només això? Quin és el veritable origen de l'alma mater d'occident? Què implica la seva deriva? Quan es van deixar de formar universitaris en pro de tècnics? Què és, o què són, doncs, les universitats?

ORIGEN FILOLÒGIC

El terme prové del mot llatí *universitas*, que feia referència a la totalitat de les coses en un àmbit concret o, *lato sensu*, a totes les coses en si mateixes. D'aquesta manera, la deriva lèxica del mot ens ha dut als nostres termes "universal" i "univers", entre d'altres. Però per a la cultura romana i més tard pels seus hereus del cristianisme feudal, el terme és emprat també per a referir-se a grups, col·lectius o gremis, pel seu sentit etimològic –el de "totalitat d'algunes coses"–. De tal forma que, per entendre'ns, podríem considerar o parlar d'un col·lectiu de sabaters de l'època com quelcom similar a "la universitat de les sabates", denominació, com dèiem, perduda als nostres dies.

A partir del segle XI s'aplicà també el terme al centre neuràlgic del coneixement, i passà a compondre ja al segle XIV de forma exclusiva el que avui entenem com a universitat i que, en un inici, s'anomenà així per a representar el gremi dels estudiosos; en paraules d'Alfonso X el savi: "*Ayuntamiento de maestros y de escolares, que es hecho en algún lugar con voluntad y entendimiento de aprender [todos] los saberes*". ¹

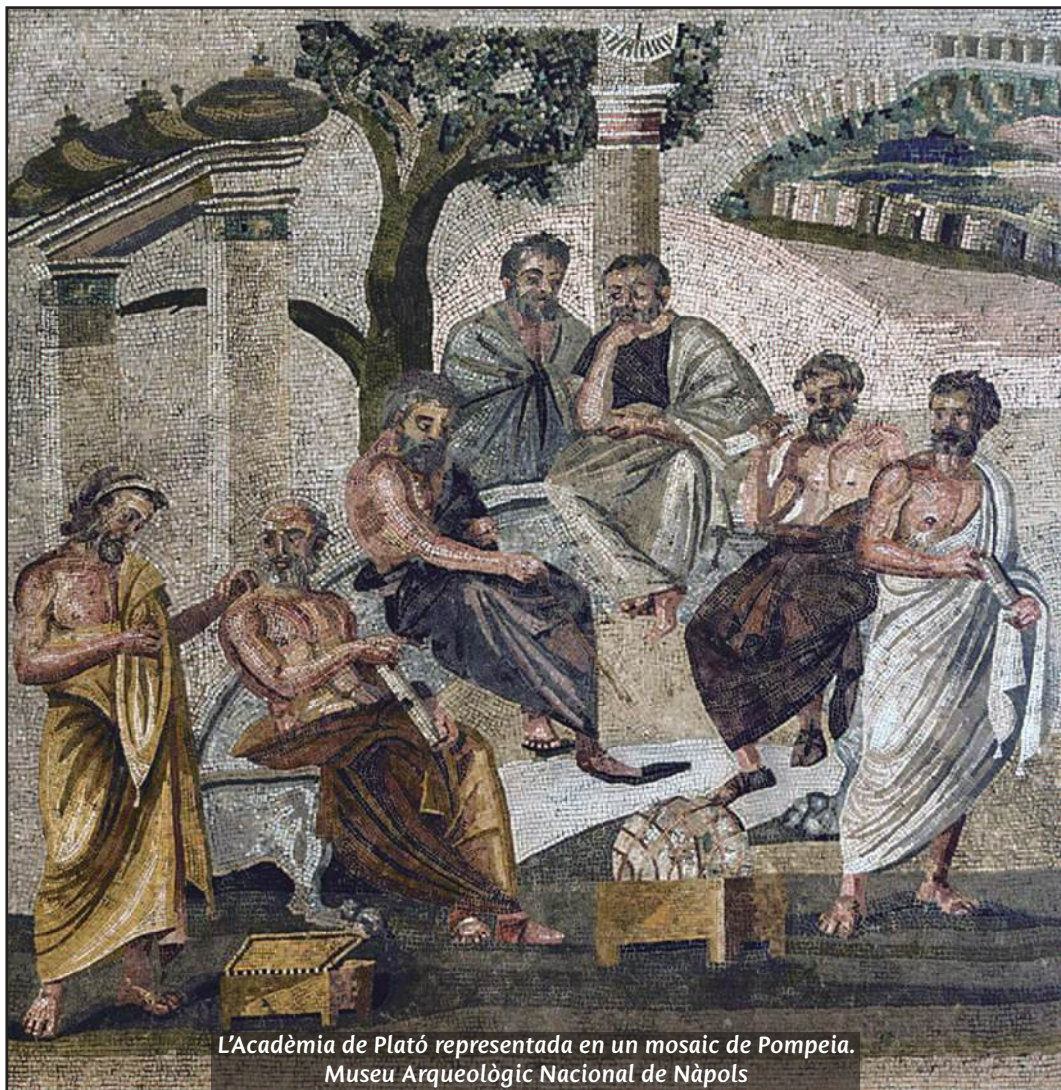
Així, rastrejant l'origen lèxic dels termes, sembla senzill definir que la universitat, doncs, és un lloc donat al coneixement intercanviat entre alumnes i professors (que no només unidireccional) per un anhel de trobar veritats en comunitat, de progressar –com un gremi–, podent-se estendre en els discursos –evidentment– els de més coneixement i/o experiència (professors) i aportant idees i mirades fresques, noves i obertes aquells que aprendran sobre allò que mantindran en constant qüestionament per a avançar (els alumnes). D'aquesta manera, tots junts són participants d'una formació integral, interdisciplinària: de la creació del saber.

Però les societats avancen, i amb elles la ciència, la tecnologia i els diferents enfocaments que rep el món, i cada branca del coneixement anà adquirint més temari, més profunditat i més especialització, oblidant-se de les altres a poc a poc; prescindint de la seva condició de germanor. Així, anaren obviant la impossibilitat de ser una "formació" real, sencera i integral sense la connexió amb la resta; sense la comprensió de què només juntes figuraven aquell "Ajuntament del saber".

La universitat, doncs, és "practicalitzà" tant que perdé allò mateix que la representava; pel camí de l'ensenyament es passà de l'educació a la instrucció, ² i de la recerca de la pregunta a l'acumulació de respostes útils per a un treball concret.

¹ Ayuntamiento: En sentit d'unir dues parts, de col·lectiu, de gremi. Cita: Alfonso X el Sabio, *Las siete partidas*, Antología, México, Porrúa, 1973, pp. 229-230.

L'Acadèmia de Plató representada en un mosaic de Pompeia.
Museu Arqueològic Nacional de Nàpols

Així, aquesta hiperespecialització ha acabat representant la malaltia de la pèrdua de la perspectiva, la hipermetropia científica mare del paletisme cultural, de tal forma que sembla que pels camins de la història se'ns ha caigut, sense adonar-nos, l'elixir de l'aprenentatge humà o, almenys, la recepta que sempre l'havia fet funcionar.

Malgrat tot, aquesta pèrdua identitària de la universitat transcorre, realment, durant els últims anys del segle XVIII i els primers del XIX, quan aquest oblit del que representa l'òrgan universitari en un inici, se suma a un canvi de paradigma, a una nova forma d'ensenyar i d'aprendre que (lluny d'una evolució natural) és imposada en un període molt concret, i estesa arreu del món per unes casuístiques molt allunyades de l'alma mater d'occident.

Així doncs, ara la qüestió és: **com hem arribat aquí?**

ORIGEN HISTÒRIC

Hi ha diverses teories –més enllà dels orígens filològics– sobre l'inici de la *universitas studiorum*, i totes elles comencen en les primeres escoles hel·lenes. Aquestes, però, no seria just anomenar-les universitats, tot i que sí que podríem parlar del sorgiment de l'ànima de les mateixes en l'esperit descobridor dels primers filòsofs grecs. Ells, en un afany per descobrir la *physis* –i també la *meta physis*– ³ començaren no

només a plantejar-se qüestions sobre aquell món que els envoltava i el seu funcionament, sinó també a debatre-ho i a escriure-ho per a deixar constància de l'origen del pensament universitari. ⁴

Després, anaren apareixent més (i cada cop més complexes) escoles i pensadors o professors del pensament, ⁵ entre els quals cal destacar a Sòcrates, amb qui el pensament occidental sembla rebre un primer mètode aplicable a tots els àmbits del saber, conegut com a maièutica: el treball amb l'altri (en forma de diàleg) com a via canalitzadora per arribar a les veritats; allò que comentàvem en l'apartat filològic de l'article i que caracteritzaria al pensament universitari des d'aleshores.

² En un sentit etimològic: *educare de ducere*: conduir, guiar.

³ En grec "més enllà d'allò físic" (o metafísica).

⁴ Aquí parlem de l'esperit dels anomenats presocràtics (s.VII - V aC), els principals instigadors del pensament occidental, tenint en compte el que representen aquests per l'article: uns primers indicis d'interès del coneixement pel mateix coneixement (ignorant l'aparició de sectes en aquest camp [com la pitagòrica] o l'encara evident connexió amb el pensament mític de la societat del moment).

⁵ Sorgirien mestres de retòrica, ètica, gramàtica, lògica, matemàtiques, etc. que anaren de ciutat en ciutat ensenyant els seus sabers a joves adinerats o que es passejaven per l'àgora expressant els seus preceptes; d'alguns d'ells sorgirien escoles d'una doctrina en concret –per tant, en realitat, cosa poc universitària– com l'escola estoica, hedonista o l'Acadèmia de Plató.

El clergue Alcuí de York presenta els manuscrits a Carlemany per fundar l'Escola Palatina al Palau d'Aquisgrán. Detall de la pintura de Jean Victor Schnetz, 1830. París, Museu del Louvre

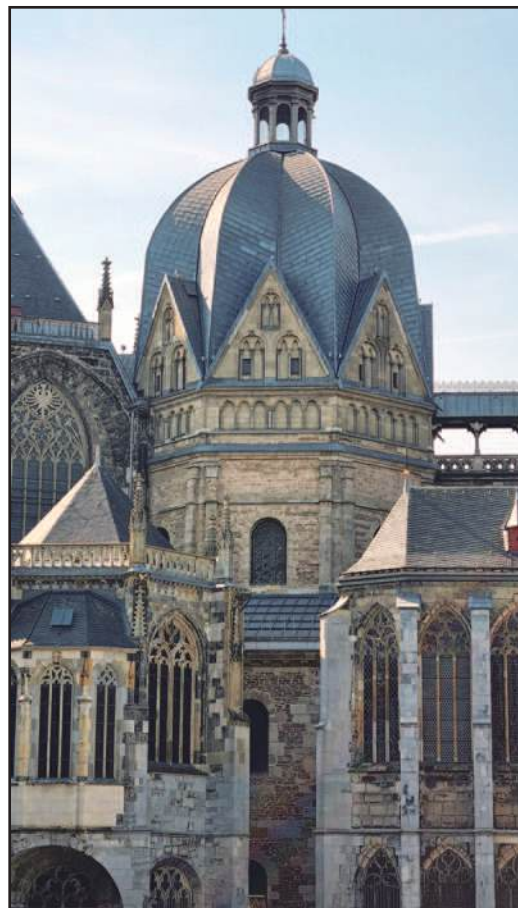
Havia nascut un dels primers precedents per a l'objectiu últim de tot universitari: la cerca i qüestionament de la veritat.

Aviat, però, cauria aquell experiment democràtic atènès que els permeté jugar amb la lliure transmissió del coneixement i la realitat del món, i més enllà de l'ensenyament per professors privats i diverses continuacions o creacions de noves escoles, no canviaria res en la concepció de l'ensenyament humà fins l'establiment del nou ordre mediterrani: Roma.

Els romans tingueren diversos "cursos" que tot ciutadà que volgués formar part de la vida pública i política de la ciutat havia de fer. Aquests, estaven

marcats per edats i incloïen una formació bàsica de llengua i càlcul, una de gramàtica, història i geografia en el segon nivell més bàsic, després una de retòrica i, finalment, la formació i el servei militar (a més de les diverses especificacions que cadascú volgués estudiar [tot i que sobretot depenia del professor]). 6

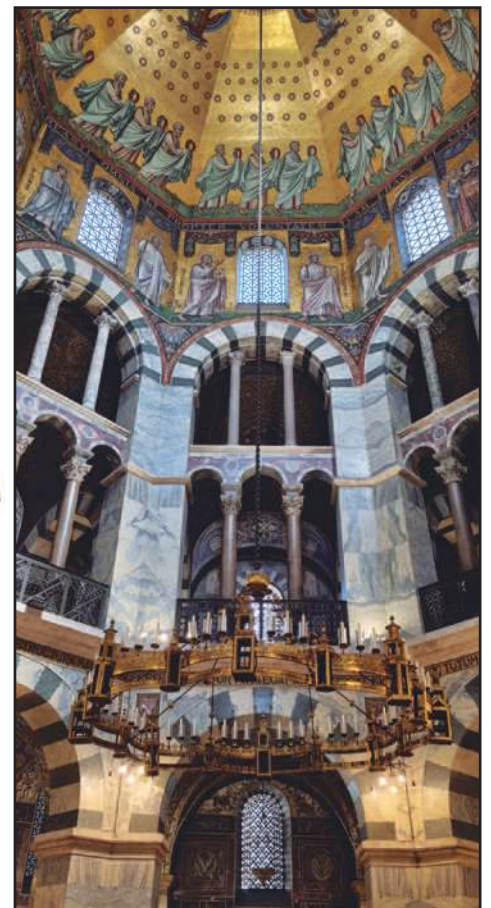
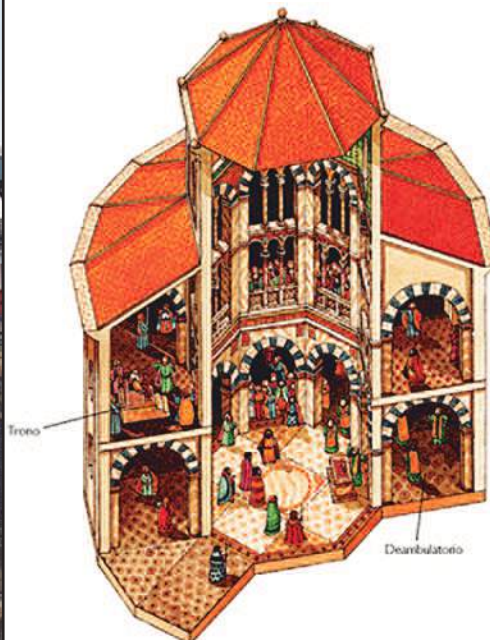
Amb la caiguda de l'Imperi i amb una unitat central –que ja feia un parell de segles que trontollava– destruïda, l'entusiasme grec pel saber i la seva sistematització romana caigueren gairebé del tot amb el sistema i semblaren romandre només d'una forma residual a particulars de família noble, i, més tard, a monestirs.

Façana Capella Palatina

Interior Capella Palatina

Aquesta capella formava part del Palau de Carlemany a Aquisgrán on estava ubicada l'Escola Palatina

Madrasa de Qarawiyyin a Fez. Va ser fundada per Fàtima al-Fihre el 859. Actualment segueix en actiu

Per sort, però, l'herència del coneixement occidental mai estigué només en mans de Roma, i grans erudits, traductors i bibliotecaris de l'imperi romà d'orient (que pren el nom historiogràfic d'imperi bizantí) es mantingueren com a preservadors de múltiples textos grecs i llatins. ⁷

A més, aquesta figura del monjo copiant escrits que tants cops hem vist retratada en sèries o pel·lícules històriques, si bé no representa la universitat stricto sensu, representa una altra de les peces fonamentals que dona la base teòrica a tota l'educació i investigació d'occident, que serà recollida i massificada als segles VIII i IX en el període que es coneix com a **Renaixement Carolingi, en el qual es construïren tota una xarxa d'escoles monàstiques i catedralícies sota l'impuls de l'emperador Carlemany, el llegat cultural del qual perduraria més d'un segle després de la seva mort.**

Perquè les reformes educativa-culturals de l'emperador no consistiren només en la valorització de les còpies monàstiques de l'antiguitat, sinó en l'elaboració del trivium i el quadrivium –en aquest ordre d'estudi–, els components bàsics de les anomenades Arts Liberals (les intel·lectuals), seguides, a posteriori, per les Arts Servils/Mecàniques (les pràctiques; com el dret o la medicina), configurant, d'aquesta manera, el primer currículum complex que, més enllà de cursos per edats, fa un intent primigeni d'organitzar i ensenyar tot el coneixement occidental. ⁸

Amb això, el conseller intel·lectual de Carlemany (Alcuí de York) efectuà una restauració i millora de

la sistematització educativa romana i de l'objectiu de la formació integral i de la creació de patrimoni intel·lectual (prenent les dites idees de pensadors anteriors com són Boeci [“l'últim romà, el primer escolàstic”] o el també l'escriptor i filòsof Marcià Capella) de tal forma que feu possible l'anomenat Renaixement Carolingi en uns primers passos per a la formació universitària. ⁹

Poc després, a més a més, del món islàmic del segle IX sorgiren les madrasses, ¹⁰ com la de Qarawiyyin, a Fez, el Marroc –que acabà adoptant el nom d'universitat i és la institució educativa superior més antiga que preservem– o l'Al-Azhar en Egipte.

⁶ Més concretament, els cursos s'anomenaven *litteratum*, *grammaticus*, *rhetoricus*, *militaris*, i també existiren el *philosophicus* i el *juris*, principalment (tot i que –cal entendre– va haver-hi múltiples variacions en el més d'un mil·lenni que va existir la civilització romana).

⁷ Tot el coneixement que tenim del dret romà –base del nostre–, per exemple, ens ha arribat gràcies al *Corpus Iuris Civilis* de Justinià (s. VI).

⁸ Trivium: Gramàtica, retòrica i lògica. Quadrivium: Aritmètica, geometria, astronomia i música. Tot i que en les arts liberals també s'inclouen com a principals la història, la literatura, la filosofia i la teologia, que solien considerar-se fins i tot (sobretot les dues últimes) d'un grau més elevat a les anteriors.

⁹ Boeci (s.V-VI) escrigué sobre aquests assumptes “La consolidació de la filosofia”, i Marcià Capella (s.IV-V) “Les núpcies de Filologia i Mercuri”.

¹⁰ Terme que podria traduir-se a “escola”. També usaven els vocables *Dar al-ilm* (casa del coneixement).

La Universitat de Bolonya, és considerada la més antiga d'Europa i del món occidental

I tot i no ser una influència directa un sistema de l'altre, és falsa la no acceptació del contacte entre ambdós mons (que els intel·lectuals d'ambdues religions es llegien i estudiaven és una qüestió constatada [un punt d'intercanvi cultural, per exemple, fou la península Ibèrica durant el període de la Reconquesta] de la mateixa manera que ho és l'enriquiment que visqueren ambdues tradicions d'ensenyament amb el contacte entre elles).

Malgrat tot, la crisi del segle X –deguda a la inestabilitat política de les múltiples escissions de l'imperi Carolingi i a la inseguretat causada per les invasions i saquejos vikings, húngars i sarracens– acabà amb aquestes proto-universitats i el seu intent de recuperar la cultura d'aquells temps antics i generar-ne per als nous.

Per altra banda, tot plegat coincidí també amb la fragmentació del poder islàmic amb l'aparició o reclamació de dinasties locals, i la centralitat musulmana que fou esquinçada de forma definitiva al segle X (amb la proclamació d'un califat independent dels omeies en al-Àndalus [929] o dels fatimís amb capital al Caire uns anys abans [909]) concorregué en un auge de les lluites pel poder al segle XI, de tal forma que les distintes dinasties –encarades a l'obtenció, ampliació o preservació d'un territori–, havent de fer també front al segle XI a la dinastia dels seljúcides, dedicaren gran part dels seus esforços a la guerra, descuidant o desprotegint una tradició educativa tricenària.

Per la seva banda, l'imperi romà d'orient no faria més aportacions que la de transmissió de clàssics (els seus

centres educatius continuaven sent escoles a l'estil grec: centrades a una única disciplina [principalment filosofia, dret o teologia]). Així, es produí un altre moment crític per a l'ensenyament occidental, per a la formació interdisciplinària, completa i humana, per a la plenament universitària.

Ara bé, la llavor ja estava plantada i, superada la crisi que també es produgué pel compliment del primer mil·lenni (on es creia que s'anava a acabar el món), començaren a sorgir –per l'èxode rural i el conseqüent creixement de les ciutats– joves adinerats assedegats de coneixement i erudits de les antigues o restants escoles monàstiques o catedralícies amb ànims d'ensenyar l'après, i començaren a anomenar-se –com explicàvem en l'apartat filològic– membres de la universitas studiorum.

Així, podem anomenar a aquests homes del floriment del segle XI com a universitaris? Com s'organitzaven?

En l'inici d'aquesta retrospectiva històrica comentàvem que hi ha diverses teories sobre l'origen d'aquesta escola del saber que anomenem universitat, i deixant enrere antecedents comuns, és hora d'abordar-les:

La teoria tradicional explica que el sorgiment d'aquestes universitats de finals del segle X i principis de l'XI és fruit del seu vincle estructural directe amb les institucions educatives del món àrab oriental, de la civilització bizantina i dels monestirs de l'Alta Edat Mitjana i la seva evolució en escoles. I això és, de fet, el tret principal que hem comentat fins aquí. Una altra teoria sosté que la seva aparició fou motivada

per l'interès del coneixement pel coneixement, la qual cosa propicià l'establiment d'un fòrum per al lliure desenvolupament intel·lectual, qüestió que justificaria la creació de patis o atris monacals en les primeres ciutats o campus universitaris. ¹¹ **Per últim, també es considera que les universitats sorgiren com a una nova forma de comunitat, on les persones vivien, treballaven i estudiaven juntes.**

I no sent cap de les conjectures contradictòries entre si, és molt probable que, de fet, la combinació d'aquestes tres teories expliqui –precisament– aquesta aparició universitària.

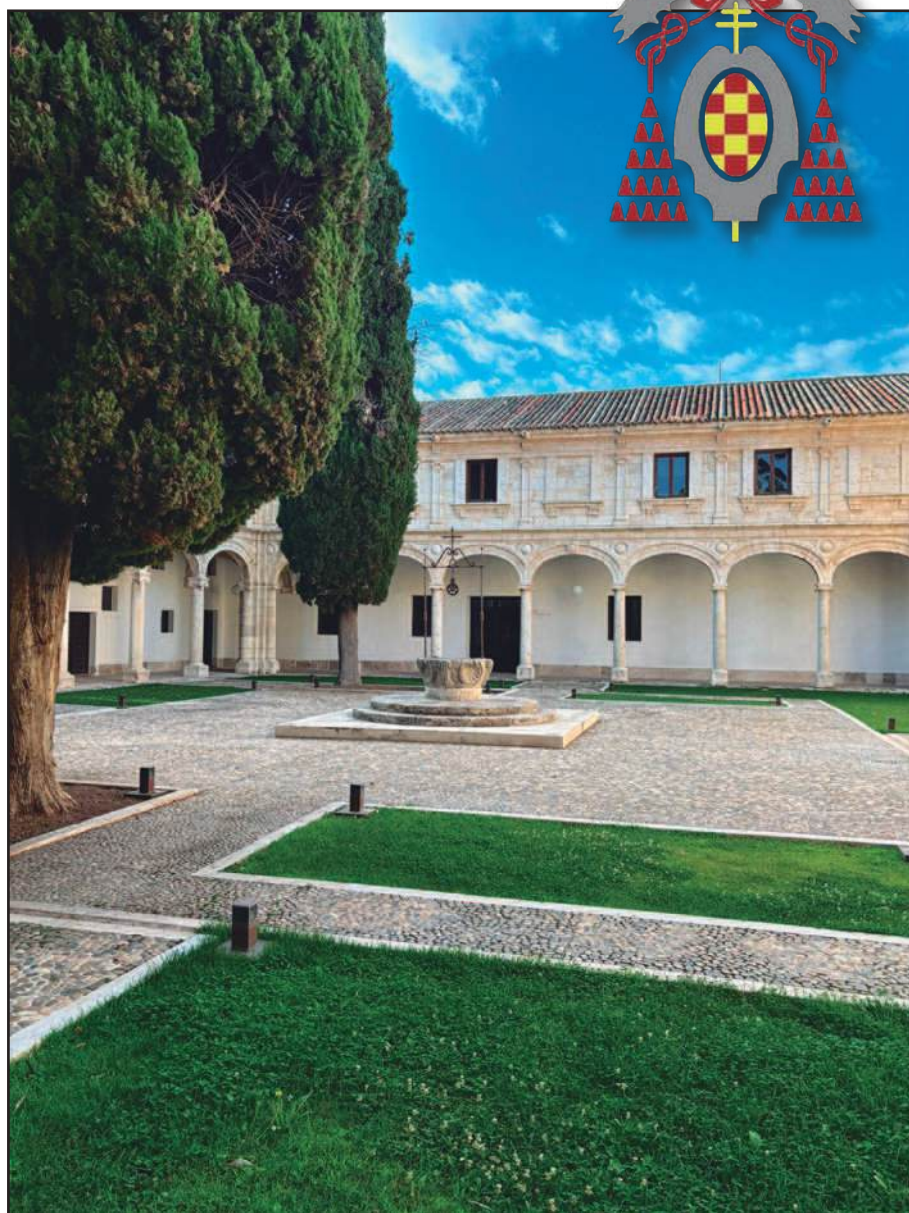
I tot i que no sabem del cert quina fou la primera universitat amb un currículum ben establert i diversificat, uns graus, una certa autogestió i una direcció educativa fixa, es consolidà al llarg del segle XIX que la Universitat de Bolonya fou la primera; això, gràcies al text d'Statua, que la data de l'any 1088 i explica diversos funcionaments de la primera universitat complexa registrada.

I arran d'aquí la universitat no feu més que, de fet, universalitzar-se. A poc a poc, de totes aquelles aparents –i falses, com hem comprovat– tenebres de la història medieval, sorgiren tot de gremis de professors i alumnes que formalitzaren la seva associació en universitats curriculars, complexes i autònomes amb un esperit de cerca inesgotable per al saber, redescobrint a Aristòtil –principal per al mètode d'estudi d'aquell temps: l'escolàstica– i a tot d'altres autors i textos grecoromans. A més, entre elles començaren a comunicar-se i –com que la llengua per a l'estudi universitari era el llatí– enmig d'una edat caracteritzada per les guerres i els conflictes territorials, la universitat s'obrí lloc establint llaços acadèmics a través de tota mena de fronteres: la interdisciplinarietat més absoluta, conjugada amb el contacte amb els més experts de cada regió en tota classe de disciplines integrades en aquestes Arts (servils o liberals).

I finalment, cal destacar, també, que en aquests moments començaren a sorgir les primeres beques per a estudiants i la cultura aconseguí estendre's una mica més enllà dels extractes poderosos de la societat. Ja que des de l'inici de la història del coneixement humà occidental –a excepció d'alguns ciutadans romans més humils en determinats moments i en cursos força elementals– l'aprenentatge havia estat reservat als grups adinerats. Així, en les universitats de la Baixa Edat Mitjana, i malgrat que requeria

un destacament molt notable en la interpretació i joc del coneixement, les beques eren reservades només als que no podien abastar a nivell econòmic amb l'allotjament, el menjar i els estudis, i se'ls finançava tot evidenciant un nou objectiu clar per al col·lectiu universitari: la formació d'una nova Europa.

Amb el temps, un cop l'esquema organitzatiu universitari consolidat, l'escolàstica va arribar al seu declivi, i essent les bases ja sòlides, canviaren alguns mètodes d'estudi i l'humanisme (sobretot a Alemanya amb els

Pati monacal de la Universitat d'Alcalà d'Henares

treballs d'Erasme de Rotterdam i Johannes Reuchlin) ¹² renovà el treball universitari, buscant realitzar un estudi crític de les obres mestres de l'antiguitat i una interpretació racional de les Escriptures i dels Pares.

¹¹ Com en la universitat d'Alcalà d'Henares, creada al segle XV pel cardenal Cisneros.

¹² Ambdós visqueren a cavall entre els segles XV i XVI.

La universitat avança amb –i fins i tot davant de– la societat, i la multiplicitat d'opinions o canvis en la mateixa no fan més que enriquir la seva essència.

En aquest moment, doncs, el coneixement és ampli, diversificat, i els avantatges de la institució universitària són més que evidents pels avenços teòrics i pràctics en tots els àmbits del saber, i amb un enfocament dels mateixos no només a guanyar un sou, sinó a formar l'essència dels universitaris perquè aquests poguessin formar l'essència de la societat intel·lectual, per a servir-la i intentar fer-la– amb cada descoberta, nou punt de vista i nou adepte al camp del coneixement fortuït– millor.

Que la universitat encara significava un lloc on no només formar-se per la vida laboral, sinó per la vida en termes generals; i no només amb una funció particular, també amb un ànim per a la millora del món que habitem i les seves societats. I així, amb petites variacions i diversificacions, excepcions, millores i decaigudes, prosseguí els següents tres segles.

CANVIS DE PARADIGMA: L'ESTAT NAPOLEÒNIC

A finals del segle XVIII i principis del XIX es produïren uns increments tecnològics que bolcarien la política i, per tant, la vida de les societats, a un nivell sense precedents històrics. A aquest període l'anomenem la Primera Revolució Industrial. A més, en aquest marc es produí la Revolució Francesa –conduïda per l'incipient Romanticisme que havia enfortit els nacionalismes–, la qual dugué al poc menys de tres lustres a l'ascens de Napoleó i, amb l'auge d'aquest i les seves conquestes, el foc i expansió de l'anomenada il·lustració.

La vella política i antiga forma d'entendre l'objectiu de l'home i de les societats havia començat a desaparèixer per sempre, i malgrat l'intent de conservació de l'establert de molts estats –el pacte de la Santa Aliança n'és un exemple–¹³, ja res tornaria a ser com era fins i tot sent mort l'emperador francès.

En aquest moment es qüestionà d'una forma pràctica les veritables obligacions, privilegis i tasques de l'estat modern, i amb aquest els seus benefactors, estructures i institucions. Així, semblava que el món avançava cap a un derroter més just i igualitari, més racional i més humà. Però la història mai és una progressió o una regressió en si mateixa, i són el cúmul de factors més i menys positius, negatius, iguals o contraris els que la formen:

Així, mentre que en 1789 existien 143 universitats oficials, en 1815 només n'hi havia 83, sent aquestes últimes reconvertides en universitats imperials (a partir d'una llei del 1806 per a centralitzar l'Estat francès que, en poc temps, ocuparia mitja Europa [a més de les colònies per Àfrica, Àsia i Amèrica]). Aquesta llei

i nova forma constitutiva de l'ensenyament semblava fer un esforç directe per oblidar tota la història del coneixement humà i els seus usos. Ara, la universitat tenia un nou objectiu: la formació específica d'especialistes que, encarats en diferents àmbits concrets i exhaustivament enfocats, farien créixer en millores de tota classe l'estat, per separat. La formació ja no seria mai més integral, sinó –i com avançàvem en l'inici– tècnica.

D'aquesta manera, però, s'aconseguí una de les primeres –si no la primera– estandardització educativa universitària. Això sí, al preu, com hem vist al llarg de tot l'article, de perdre, paradoxalment, la mateixa universitat.

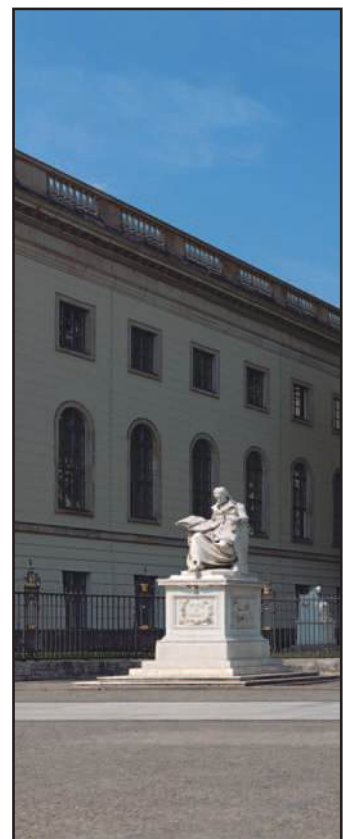
LA UNIVERSITAT ALS NOSTRES DIES

Tot plegat s'ha estès arreu, fins al punt de marcar el model universitari de l'actualitat. Que ara els estudis són un fet teleològic i no un fet en si mateixos és una qüestió indubtable que heretem directament d'aquest període històric, però que, de fet, ens encaixa de forma idònia amb la societat de la immediata utilitat en què vivim immersos als nostres dies –definida així pel filòsof i sociòleg Herbert Marcuse (1898-1979)–: *“El món de l'home unidimensional, sense esperit crític i amb metes, sovint, merament materials, és quelcom que ha accentuat una forma de viure i entendre el coneixement en les nostres societats i que, en molts àmbits, ja ens defineix”*.

La llàstima de tot plegat, doncs, és que aquest estàndard s'hagi estès també a la universitat, i que entre esforços memorístics i diverses trampes per apujar un número que anomenem “nota” –que ens dona prestigi i possibilitats laborals–, ens hàgim oblidat del veritable quid d'allò que representa la ciutadella del coneixement.

Així, a les universitats públiques de Barcelona, Catalunya i de tot l'Estat espanyol –i com els passa a la major part d'estats llatins-parlants– rebem l'herència de la formació napoleònica, on aquell que cursa el grau d'història mai farà assignatures a l'estil d'“*història de les matemàtiques*” o “*bases de la física*”, de la mateixa forma que cap grau científic no tindrà cap assignatura de caràcter antropològic

¹³ Tractat d'ajuda mútua realitzat en el Congrés de Viena entre els països de l'Europa absolutista rere la derrota de Napoleó.

Facultat de Filologia i Comunicació. Universitat de Barcelona

reflexiu. La qual cosa és justificada perquè s'educa a la població en un sistema primari i secundari obligatori, però que no permet, realment, una connexió transversal d'un coneixement específic com té –o tenia– la missió de fer-ho la universitat.

I tot i que això últim està transformant-se sortosament i només en sentit parcial arran de graus combinats o multidisciplinaris i assignatures d'últim curs, el cert és que la predominança de la mentalitat estudiantil en el món universitari actual és el que s'expressa en el primer paràgraf d'aquest l'article i allò que remarca el filòsof i sociòleg Zygmunt Bauman (1925-2017): *“hi ha més gent que treballa de metge, que no pas que ho és”* –essent això amb tot–.

Però quedar-nos aquí ens duria a un reduccionisme que s'aproparia a la falsedat a causa de la quantitat de sistemes universitaris que hi ha als nostres dies –i que influeixen directament al nostre–, alguns com a clara continuació del model francès imperial, i d'altres d'un tarannà que prova de contradir-lo gairebé per complet..

Per començar, els primers models que divergeixen amb l'escola napoleònica són, fins i tot, anteriors a aquesta. **La universitat de Berlín (fundada per Wilhelm von Humboldt en 1809) tingué l'objectiu de formar no només professionals, sinó també ciutadans amb un fort sentiment de responsabilitat social, i com a herència revitalitzada i accessible d'aquelles**

velles institucions medievals, el seu enfocament en l'educació pública i la seva apertura a diferents disciplines influïren profundament en altres universitats d'Alemanya i del món.

L'exemple britànic, per altra banda, representa també un arquetip d'universitat educativa, que potencia el desenvolupament personal de l'alumnat per a assolir una formació més completa, pensant en la missió de la universitat com la d'inculcar una cultura intel·lectual. Al Regne Unit, això es du a terme arran, entre altres aspectes, de la col·laboració, la investigació i la competitivitat. **Així, amb l'objectiu de les dites fites, la universitat anglosaxona proposà un esquema basat en un règim d'internat (els college) i les tutories com a element potenciador d'una millor convivència.** ¹⁴

Aquest modus operandi –que gairebé podríem anomenar modus vivendi– l'heretà l'esquema americà amb algunes variants de currículum, el qual tingué com a pol oposat el model soviètic: una escola napoleònica duta a l'extrem –salvant les distàncies–.

Malgrat tot, sembla que l'enfocament per a la professionalització específica ha quedat inculcat més enllà de tot sistema educatiu superior i que les denominacions de Marcuse marquen una forma de ser que rau més en l'individu que en la institució, la qual cosa és difícil de canviar en un àmbit global, però que ens fa com a particulars els directes responsables de la nostra vida universitària, del nostre temps i de la formació del nostre propi patrimoni intel·lectual.

CONCLUSIONS

Amb tot, podríem resoldre amb què la universitat és la necessitat del coneixement pel coneixement grec, la seva sistematització romana, i la mescla de bizantins, musulmans i cristians que van preservar-ho i elevar-ho de veritat al terme que volem definir. I podríem parlar també de currículums, d'ensenyament o de creació i transmissió de veritats. Però això, de fet, pot ser o no ser la universitat.

Vivim en un moment fascinant on la informació està tant al nostre abast i d'una forma tan específica que, ara més que mai, la universitat no pot representar només una forma d'organitzar-la, un títol o un mèrit absurd. La universitat, doncs, en tota la seva història –i en l'actualitat més que mai– no és en si mateixa, ni quan passes per ella; sinó quan fas que ella passi per tu: que et formi, et canviï, et faci (no tècnic, sinó universitari) prenent tot allò que et dona duent-ho pel millor del que ha tingut. **Que no es perdi mai l'esperit interdisciplinari, crític, creador i que es recordi sempre que l'alma mater d'occident no és la juxtaposició de coneixements, sinó la interrelació d'un món que amb cada pregunta cadascú de nosaltres s'inicia a descobrir.** ©

¹⁴ Malauradament, però, i malgrat l'existència de préstecs i ajudes, la càrrega financera resulta abusiva per a moltes famílies.

BIBLIOGRAFIA

- Alfons X el Sabio. (1260). "Las Siete Partidas".
- Universitas Studiorum. (1088). Statuta Universitatis Bononiensis.
- Wallerstein, I. (1996). "The Modern World-System". En The Politics of Knowledge in Education.
- Nussbaum, M. C. (2010). "Not For Profit: Why Democracy Needs the Humanities". Princeton: Princeton University Press.
- Benedict, J. (2014). "Universities and Knowledge Production". En The University as a Site of Resistance.

- Giddens, A. (1991). "The Consequences of Modernity". Stanford University Press.
- Boyer, E. L. (1990). "Scholarship Reconsidered: Priorities of the Professoriate". Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching.
- Miller, M. (2018). The University: A History of Higher Education in the West. New York: HarperCollins.
- Rüegg, W. (2004). A History of the University in Europe: Volume 1, Universities in the Middle Ages. Cambridge: Cambridge University Press.
- Humboldt, W. von (2012). On the Internal and External Organization of the University. New York:

Cambridge University Press.

- Altbach, P. G. (2011). Global Perspectives on Higher Education. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Clark, B. R. (1983). The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective. Berkeley: University of California Press.
- Bauman, Z. (1991). Modernidad y ambivalencia. Buenos Aires: Siglo XXI Editores.
- Marcuse, H. (1964). One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society. Boston: Beacon Press.

Fotos de l'època. Entrada i façana del palau entre Diputació i Passeig de Sant Joan

PALAU DEL MARQUÈS DE SANTA ISABEL

Manel Tosca
Clavari dels Homes
de Paratge

L'edifici

Compra del solar 21 octubre 1868 com a terreny erm dotat de 7 plomes d'aigua. La zona la creuava el torrent del Pecat.

Barcelona, 14 desembre 1883

(Resum extret del castellà de varies dates d'inscripcions notarials i embolics municipals i financers.)

Permís per a la construcció donat a Federico Ricart i Gibert, Marquès de Santa Isabel, fabricant, veí de la ciutat carrer Cortes 337.

Consta ja la descripció de l'edifici de ponent totalment acabat destinat a cavalleria, cotxera i porteria, compost de planta baixa i d'un pis alt amb habitacions pel cotxer i pel porter i terrat.

Ocupa 301,90 m². Per la part nord ocupa 574,48 m²; una casa composta de planta baixa i dos pisos i golfes amb coberta i terrat encara en construcció. Annex a ella, un hivernacle també en construcció en comunicació amb el 1r pis. **La resta del solar, 1.781,54 m², destinats a jardí amb un hivernacle de fusta, cascada i altres dependències pròpies d'un lloc d'esbarjo i entreteniment.**

Cavalleria i entrada de cotxeres

L'adreça canvia segons les èpoques perquè eren parcel·les que s'anaven conformant en illes i carrers. Mil i una ensopegades amb les obres i clavegueram en temps de Rius i Taulet, quan era ell mateix qui signava personalment els permisos. Mil i una multes per incompliments i finalment va heretar el fill fent la Seu de l'empresa del seu pare i de la posterior partició en altres fins a la seva fi i venda del negoci. Després de moltes vicissituds el va vendre a la Sociedad Gral. de Aguas i després passa a propietat del Govern de la Generalitat. Tots aquests canvis no són gens senzills d'explicar i, havent-hi les guerres civils i mundials, dona per un altre episodi d'espies, comitès i sindicats; tot un seguit d'històries que va viure aquest Palauet.

nández de Córdoba. La seva factoria, Ricart i Cia., de la carretera de Mataró era descrita com "grandioso establecimiento dotado de los elementos más perfeccionados" de 8 mil m² en recinte de 39.750 m², 7 pous d'aigua i anaven a cavall per recórrer la factoria amb 200 operaris, 240 C.V. medalla de plata a l'Expo Universal del 1878 a París. Amb tota la il·lusió i potencial d'en Frederic, ell no va poder gaudir en vida del seu Palauet del Marquès de Santa Isabel i ens l'ha deixat per al nostre gaudi; ja passa que fem coses per a altres que encara no coneixem... Siguem dignes i respectuosos. I en aquest edifici ho hem estat!

Retrat del Frederic Ricart i Gibert, marquès de Santa Isabel

Porta principal del palau

Amb la participació d'uns cignes negres que niaven al seu jardí. També la personalitat de la font que hi ha al pati, Font de Sir Richard Wallace, ens farà trans portar el tema cap a un futur nou article d'aquesta digna revista.

El Primer Propietari: Frederic Ricart i Gibert. (1830-1883) L'any en què va morir es van presentar els plànols signats pel mestre d'obres Fontseré i el propietari Ricart. Industrial estampador marquès de Santa Isabel per matrimoni amb la marquesa Manuela Fer-

L'arquitecte: Mestre d'obres: Josep Fontseré i Mestres. Té un reguitzell d'obres dissenyades i remodelades. A part del Palauet del Marquès de Santa Isabel cal destacar: Mercat del Born, Parc Samà -Cambrils, Umbrella parc de la Ciutadella, Cascada parc de la Ciutadella, i d'ajudant va tenir-hi un jove Gaudí, etc.

Mestre d'obres i Arquitecte eren dues professions que s'estudiaven en escoles diferents malgrat l'exercici creatiu, de projectes i d'execució d'obres fos el mateix.

Donat que d'arquitectes Fontseré n'hi ha diversos en farà un resum:

Josep Fontseré i Mestres (1829-1897) fill de José Fontseré i Domènech (1799-1870) que fou arquitecte també. De jove, José Fontseré i Domènech treballà de fuster i aprenqué d'altres oficis que li serviren per després ser un dissenyador coherent amb l'obra que altres desenvoluparien amb les seves mans. Tot un exemple de professionalitat tècnica. Era francmaçó i quan construïa esglésies li ho recordaven per "tocar-li la pera". El 1834 va construir la plaça de toros de BCN El Torin, on ara hi ha la seu de Gas Natural. Tançada el 1923 i enderrocada el 1946. El 1835 va haver-

de sabater" Era inevitable desviar-nos del currículum del patriarca de la saga arquitectònica perquè l'anècdota s'ho val, no creieu?

Aquest primer Fontseré i Domènech va ser arquitecte municipal i desenvolupà voreres, clavegueres, dipòsits d'aigua i quioscs i berenadors a la Rambla.

Eduardo Fontseré i Mestres. També fill de l'anterior. També maçó. Director de Camins Veïnals i sotscap de Fontaneria de l'Ajuntament de BCN. Íntim de Rosendo Arús, el de la biblioteca del seu nom, tot lliga amb la maçoneria. El seu fill Eduardo Fontseré i Riba, fou eminent i prolífic meteoròleg (1870-1970) cate-

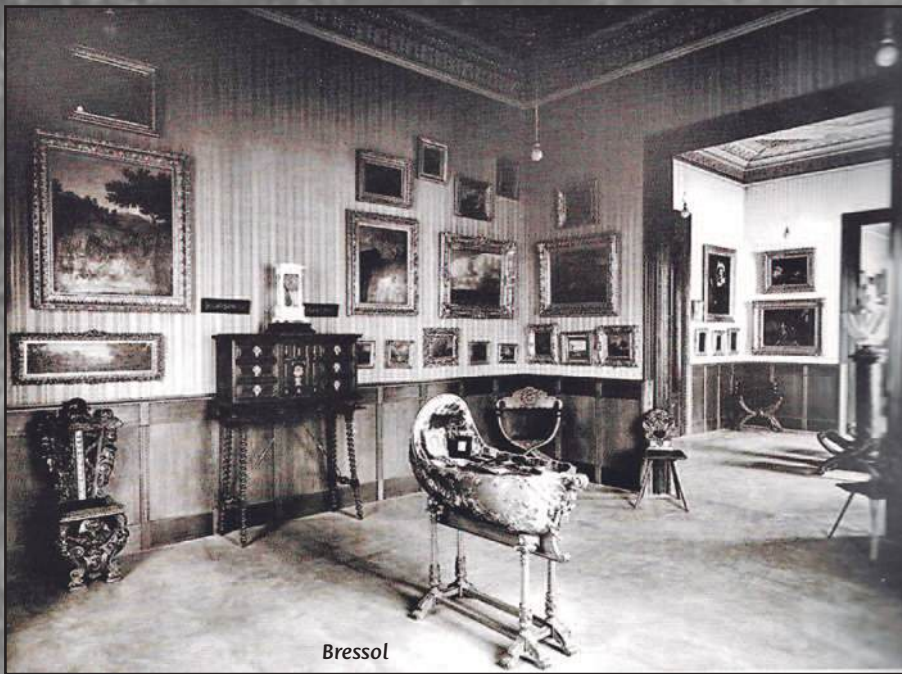

Interior amb escala d'accés a la planta superior

hi una mala corrida de toros i la gent empenyada ja d'antuvi per epidèmies i per l'eterna ajuda que el clergat atorgà a l'absolutisme des de 1823 sortí al carrer per celebrar-ho i cremar convents (Sta. Caterina i sant Francesc) i alguna fàbrica per exemple "El Vapor" dels Germans Plata al c. Tallers. No sols a BCN esclatà aquest sentiment revolucionari manifestant-lo de manera anticlerical sinó que a Reus va començar abans, a causa d'injustícies carlines, una revolta lliberal amb trets i morts pels carrers. "Visca la gresca, visca la gresca del Torin" "Si el Torin no va bé posa-li pega, posa-li pega, si el Torin no va bé posa-li pega

dràtic de Geodèsia i fundador de l'observatori del Tibidabo i del Montseny i president de l'Acadèmia de Ciències i de l'Ateneu.

Aquest Palauet ara té un Refugi Soterrani: Té tres galeries connectades entre si, soterrades a 20 m de profunditat. En planta forma una forca de dues banyes una de les quals actualment té 47 m amb entrada practicable pel costat Passeig de Sant Joan. L'altra banya, de 25 m. Accessible des de l'edifici i el tronc de 23 m de tram amb el seu final col·lapsat per runa amb direcció a c. Diputació.

Bressol

Cosidor

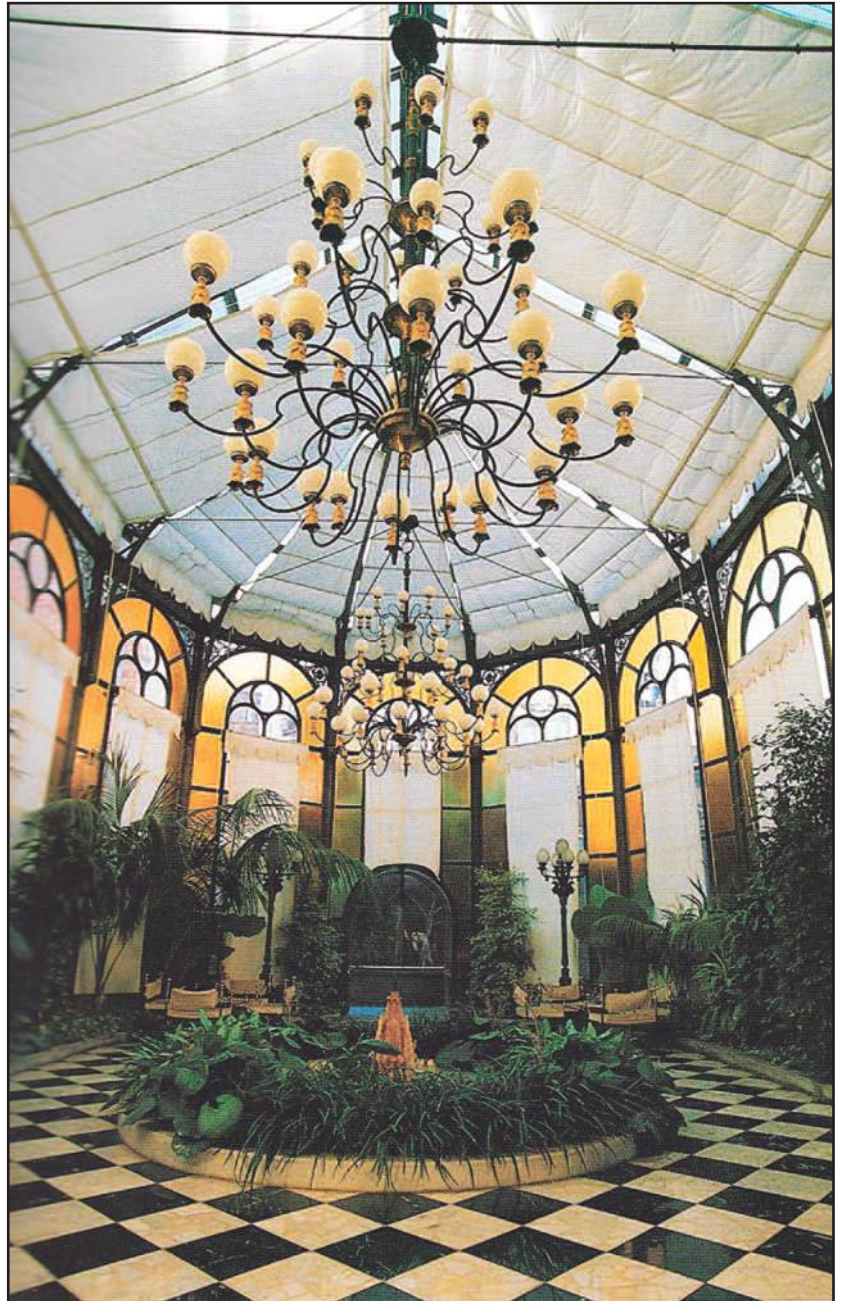
Imatges de l'interior del palau

Equipat amb rebost, infermeria i llums. Utilitzat com a refugi antiaeri durant la guerra civil i per protegir-se de les bateries del creuer Balears, que bombardejava també el passeig de Sant Joan tenint com a objectiu la fàbrica de maquinària industrial, motors d'automoció i d'aviació Elizalde.

Sala de visites

Interior del magnífic l'hivernacle del palau que tenia comunicació amb el 1r pis

El passeig de Sant Joan

Faré una breu descripció d'una via molt interessant i en la qual ens entretenim poc. Va tenir diferents noms segons les èpoques: esplanada Ciutadella, Passeig Nou, Torrent del Malecón, Els Garrofers, República, General Mola i retornà finalment a p. Sant Joan. **Pels seus voltants tenim petites històries ben importants com pot ser la ubicació de la caserna de la Guàrdia Civil al c. Consell de Cent d'on va sortir "La Càrrega" representada en el quadre de Ramon Casas.** No és menor la importància de què en el tram avui dit de Lluís Companys (separatista català) des de 1979, abans Saló de Victor Pradera (tradicionalista i unionista espanyol) 1939 i anteriorment Passeig de Fermín Galán (republicà-antiborbó) 1931, tots tres personatges moriren afusellats.

El Palauet núm. 39 està inscrit en el Catàleg de l'Ajuntament de Barcelona per valor històric com ho són també: Església i Convent de les Saleses núm. 88-92, Monument Jacint Verdaguer encreuament amb av. Diagonal, Casa Macaya núm. 108, Font d'Hèrcules encreuament c. Còrsega, Monument Josep Anselm Clavé prop Travessera de Gràcia, i més avall, creuat amb la Gran Via, el Monument al Dr. Robert dins la pl. Tetuan (retornat de magatzems franquistes 1985 per estar confiscat del seu lloc original pl. Universitat). Grup Escolar "P. Vila", Palau de Justícia, Arc de Triomf que era entrada a l'Expo Universal de 1888 i està envoltat per les estàtues que queden de Claris, Viladomat i Roger de Llúria. Després ve el monument a Francesc de Paula Rius i Taulet. I ja dins del parc, entre d'altres,

el General Prim. No ens oblidem dels edificis singulars no catalogats, com la Biblioteca Arús i els Dispensaris Blancs.

Aquesta via vertical va ser promoguda pel duc de Lancaster, capità gral. de Cat. i Balears 1799 per donar

feina als obrers aturats de forma forçosa per la crisi bèl·lica amb Anglaterra.

Fent-ho al passeig o a casa:

Hi havia la tradició que la dona jove que volia augmentar la seva bellesa o perllongar la joventut s'havia de rentar la cara a les 12 de la nit de Sant Joan amb sols aigua clara tot resant:

Sant Joan Baptista, apòstol i evangelista per la virtut que Déu vos dat feu-me tornar més maca que no era l'any passat.

Jo ho faré. ©

Bibliografia:

Federico Bravo Morata -Hist. nombres calles BCN-.

Joan Bassegoda i Nonell -Caixa Arxiu-.

Juan Pedro Yaniz - Sede Social Aguas Bcn-.

Joan Amades -Històries i llegendes de Bcn-.

Expedient 1083 any 1882 Arxiu Administratiu Municipal.

Enciclopèdia Catalana.

Pati el 1973 amb la Font Wallace

Imatges de l'interior del palau

Imatge actual del palau, avui en dia, Seu de la Conselleria d'Interior de la Generalitat de Catalunya

MUSEU **A**GBAR DE LES **A**IGÜES

LLuïsa Goberna

El valor de l'aigua

El Museu Agbar de les Aigües de Cornellà és un lloc privilegiat per poder descobrir tot el referent a l'aigua, ja que està dedicat plenament a promoure els diferents vessants d'aquest element tan vital per l'ésser humà com és l'aigua. En aquest entorn es pot experimentar i explorar des d'una experiència d'aprenentatge i alhora lúdica.

El Museu està ubicat en una part dels edificis històrics de la Central de Cornellà, que es va inaugurar el 1909. El motiu va ser per tal d'extreure l'aigua de l'aqüífer del riu Llobregat i així poder abastir la ciutat de Barcelona, que es trobava en plena expansió.

A l'Espai d'Interpretació de la Central de Cornellà es

Edifici d'Amargós i Samaranch

pot veure una maqueta del conjunt del recinte industrial amb panells informatius.

EDIFICI D'AMARGÓS I SAMARANCH

Aquests edificis industrials són d'estil modernista fets per l'arquitecte Josep Amargós i Samaranch, autor també d'altres projectes importants de la ciutat. Es van construir el 1909 per allotjar la instal·lació hidràulica de vapor per tal de fer funcionar la Central de Cornellà. Avui en dia es pot veure l'antiga màquina original juntament amb el sistema actual.

L'edifici principal està constituït per tres naus de maó massís i bigues de ferro. Aquí es va instal·lar la ma-

Panells informatius

quinària de vapor que produïa energia i feia moure les grans bombes per tal de fer arribar l'aigua a tota la ciutat.

Actualment, aquests edificis i la maquinària formen part de l'Exposició Permanent del Museu. També s'hi poden veure uns mòduls explicatius, uns panells on s'explica el percentatge, usos de l'aigua, consum, etc., amb uns audiovisuals que serveixen per veure les propietats de l'aigua des d'una perspectiva ambiental i tecnològica i un recorregut per la història de l'abastament de l'aigua a Barcelona i entorn, amb unes vitrines on hi ha informació dels usos i importància de l'aigua a través del temps.

Aiguamans i rentamans 1740-1750

Banyera s. XIX. Galleda-dutxa mitjans s. XX

Torre de les Aigües del Tibidabo obra de l'arquitecte Josep Amargós i Samaranch

Sala de Calderes

L'espai consta de tres sales:

SALA DE CALDERES

Aquesta és la nau principal i es poden veure encara dues de les sis calderes originals que convertien l'ai-

gua en vapor. Es poden veure unes vies per on anaven les vagonetes amb carbó, que es posava dins les calderes on es cremava i el vapor de l'aigua passava a través de tubs per sota terra fins a les màquines de vapor.

Sala d'Electricitat

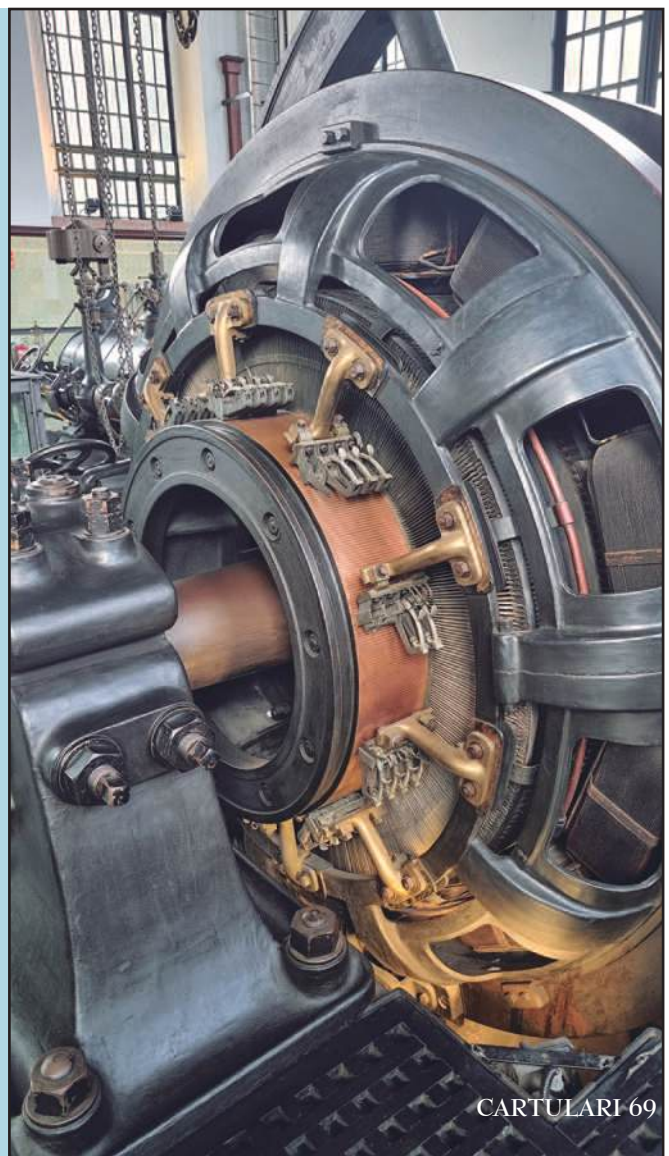
SALA D'ELECTRICITAT

Aquí es troben quatre màquines que s'accionaven amb el vapor de les calderes i produïen electricitat per fer funcionar les bombes. Convertien el moviment en energia elèctrica, fins el 1930, any en què

va arribar la xarxa elèctrica. Aquestes màquines són les originals del 1909. Les rajoles i el terra també són els originals de l'època. A dalt de la sala es pot veure el comandament de tota la maquinària de la sala.

A dalt, a l'esquerra de la imatge es pot veure el comandament que feia funcionar la maquinària de la sala d'electricitat

SALA DE MÀQUINES

En aquesta sala es conserva una de les dues antigues bombes d'impulsió al costat de les actuals, de motor elèctric; bombes elevadores que es movien per la força del vapor. Inyectaven aigua a les canonades i l'enviaven als dipòsits de la ciutat d'Esplugues i Sant Pere Màrtir. Hi ha fins a 5.000 metres de canonades. En una altra època abastia tota Barcelona i actualment només el 25%. A dia d'avui el 30% de l'aigua ve de la dessalinitzadora del Prat.

El 1954 es van crear en tot l'entorn uns magnífics jardins on es troben ubicats els pous i la màquina de vapor Alexander, una bomba d'elevació de l'aigua. Amb la substitució de les bombes de vapor per les elèctriques va deixar de funcionar, però la companyia la va fer restaurar el 2024 i l'ha preservat com un testimoni patrimonial. A part de la seva funcionalitat es fa admirar per la seva gran estètica. El seu nom es deu a què va ser fabricada per l'empresa Alexander Hermanos, dos germans escocesos, Thomas i David Alexander, que es van establir a la Barceloneta, el 1849 amb la intenció de convertir-se en un dels principals fabricants de màquines de vapor.

Sala de Màquines

Màquina de vapor Alexander. Al fons el Pou 6

També es pot veure una reproducció de l'emblemàtica Font de Canaletes i de la Font Barcelona, d'ús públic, que es troba repartida per molts llocs de l'àrea metropolitana.

Quan es va fer la reconstrucció es van posar aquests elements patrimonials de la ciutat referents a l'aigua.

El Pou 6 va entrar en funcionament el 1933 durant un període d'expansió de la Central

Reproducció de la Font de Canaletes i la font Barcelona

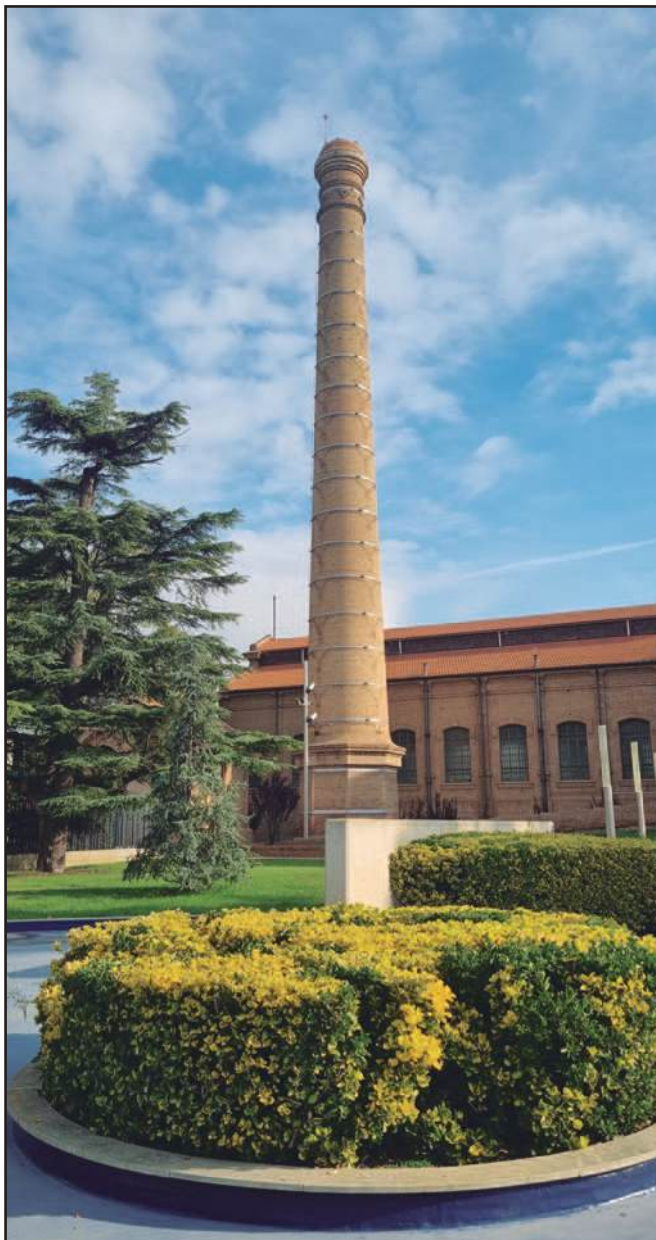

Dalt, Hotel d'insectes

Antiga xemeneia

Aquests jardins es van fer amb la idea que fossin sostenibles, amb diferents plantes aromàtiques autòctones i un element força curiós, l'Hotel d'insectes, un aparell de fusta per pol·linitzar les papallones i tota classe d'insectes. Es fiquen pels forats, posen les larves dins i així es poden desenvolupar per tot l'entorn i creen un hàbitat de qualitat ambiental.

Pou Fives-Lille, el més representatiu de la Central

XEMENEIA

Té una alçada de 50 metres i la seva funció era evacuar el fum que procedia de les calderes.

POU FIVES~LILLE

Aquest pou ubicat als jardins, data del 1905. Fou el

primer pou construït per la Societe Genèrale des Eaux de Barcelona i considerat el més emblemàtic. En l'actualitat se'n segueix extraient aigua a 34,35 metres de profunditat. La part de dalt és la productiva i la part de baix és la que connecta amb l'aquífer. Actualment, amb més d'un segle d'història, encara segueix actiu, funcionant amb electricitat.

Interior i exterior del Dipòsit Circular, actualment espai Àgora Agbar

DIPÒSIT CIRCULAR

Aquest antic dipòsit de la Central de Cornellà va ser construït el 1954 degut a la demanda d'aigua en una ciutat en constant creixement. Tenia una capacitat de 2.000 m³. Té 12,7 metres de radi i 4,2 d'alçada. Rebia l'aigua del riu Llobregat, que es tractava a la potabilitzadora de Sant Joan Despí i una part estreta de l'aqüífer. (El 1955 va entrar en funcionament la planta de Sant Joan Despí que encara, actualment, envia l'aigua tractada als dipòsits de la ciutat). **Va funcionar com a dipòsit fins al 2003. Actualment, amb el nom d'Àgora Agbar, s'ha convertit en un espai on s'hi fan exposicions, concerts, etc.**

Al voltant de l'antic dipòsit Circular es va habilitar la botiga, un bar i les taquilles d'accés al Museu.

El dipòsit d'equilibri actual té 15.000 m³ de capacitat i regula el cabal de l'aigua, que ja està potabilitzada per fer el recorregut per la xarxa. Els dipòsits d'equilibri on s'emmagatzema l'aigua serveixen per compensar la diferència entre el cabal de l'aigua que s'extreu dels pous i el cabal bombat de les màquines de la Central cap a les xarxes d'abastiment. Els dipòsits, com hem vist abans, han passat de 450 m³, a 2000 i finalment a 15.000 m³.

Un dels principals atractius del Museu, com a ornament, és la font amb cascada. Aquesta font, una joia modernista de l'arquitectura, va ser creada per als jardins de la Casa Vicens per Antoni Gaudí (1883-1885) i va desaparèixer fa dècades en ser enderrocada. El que es pot veure actualment és una reproducció fidedigna feta a escala real. Està feta amb més de 27.000 maons i 3.000 rajoles de fabricació artesanal.

Després de fer una tasca d'investigació localitzant els plànols originals de Gaudí i fotografies antigues de la font, l'equip format per Daniel Giralt-Miracle, historiador i especialista en l'obra de Gaudí i principal responsable del projecte, i per l'arquitecte Josep Vicenç Gómez Serrano, catedràtic de

*Fotografia de la construcció del Dipòsit Circular
l'any 1954. Arxiu SGAB*

L'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona i també expert en Gaudí, han pogut fer una feina molt rigorosa fent servir tècniques de l'època. **En la reconstrucció s'hi han aplicat criteris de sostenibilitat, ja que la cascada té un circuit tancat de l'aigua que fa que no es malgasti l'aigua, pel fet que és permanentment reciclada. Malauradament en aquests moments actuals encara que l'aigua de la font es recicli, per criteris de solidaritat, no està en funcionament la cascada.**

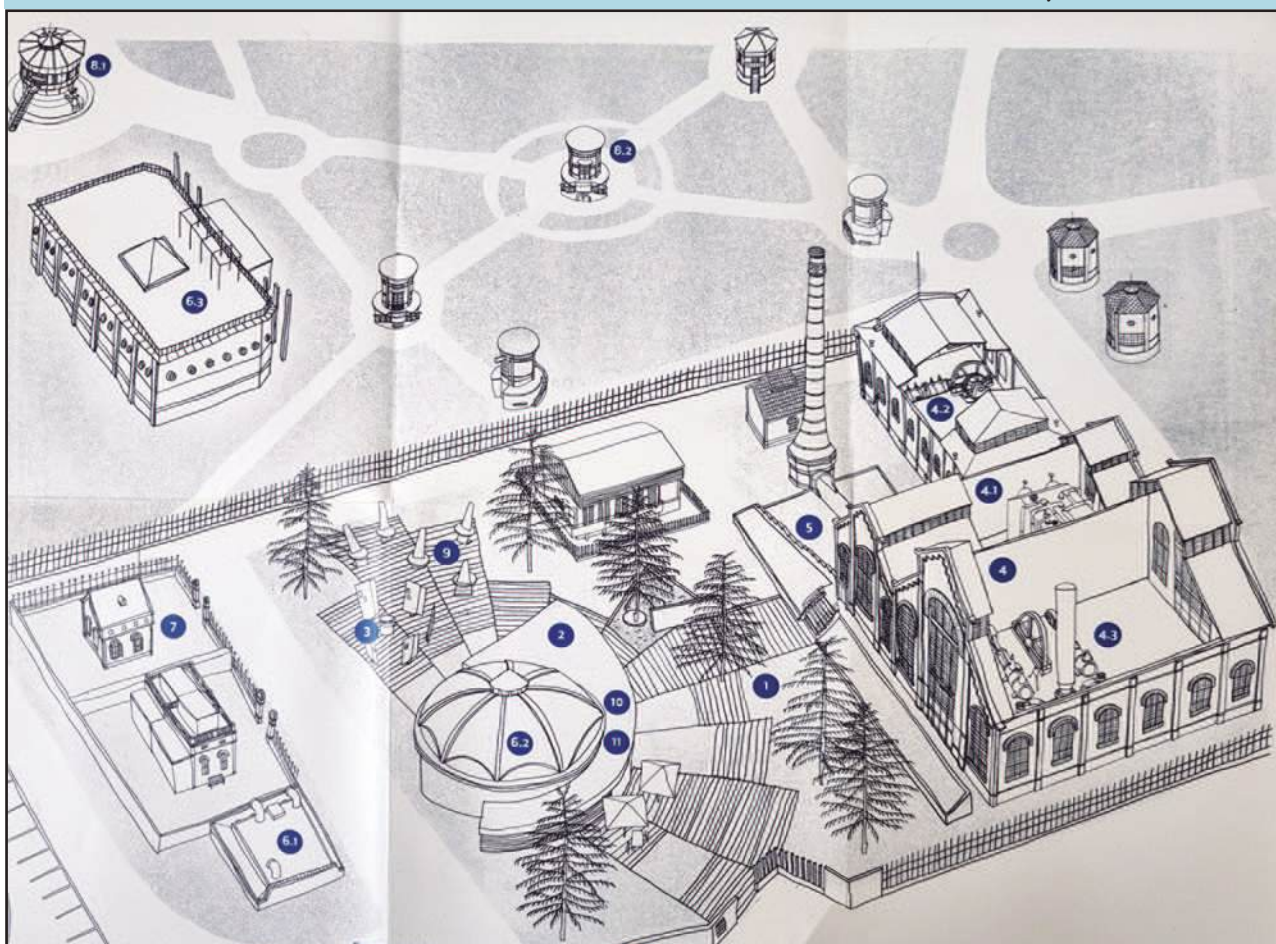
Font amb cascada, obra de Gaudí

Foto antiga on es pot veure l'emplaçament original de la font-cascada als jardins de la Casa Vicens l'any 1932. Foto: Institut Amatller d'Art Hispànic

Planell amb tots els espais del Museu

El Museu Agbar de les Aigües, obert el 2004, és un espai de coneixement i divulgació del patrimoni de l'aigua. Envoltat de jardins és un entorn on l'aigua és la principal protagonista i on es posa en valor aquest element tan important i necessari sobretot en el moment actual.

El Museu va rebre el Premi Micheletti 2010 que li va atorgar l'European Museum Forum.

La nostra guia, que ens va acompanyar amb unes interessants explicacions per totes les dependències del complex, va ser la Flàvia Galofré.

Després d'aquesta completa visita ens vam dirigir, tot passejant, cap al Restaurant "La Figuera", on ens van servir una excel·lent dinar tant en qualitat, quantitat, presentació i servei.

Grup amb la guia davant la font del Museu

En acabat vam anar per fer una volta en els "trenets" dels Jardins del Palau Can Mercader, més aviat podríem dir mini trenets, ja que són extremadament petits, per a nens, però nosaltres ens vam sentir també com a infants gaudint durant el divertit trajecte que durà el recorregut per tots aquests magnífics jardins.

Aquesta visita es va fer el divendres, 25 d'octubre de 2024. ©

Bibliografia
Museu Agbar de les Aigües.

CELEBRACIÓ dels **25** d'edició del **CARTULARI** **ANYS**

Crònica de
Lluïsa Goberna

SOPAR D'ESTIU

28 de juny de 2024

En aquest any 2024 i amb el **CARTULARI** de juny, número 50, s'han complert els **25 Anys** d'edició del **CARTULARI** de la segona època

I creiem que això mereixia una celebració, que vam fer a l'hotel H10 CASANOVA, en un espai força agradable i amb la decoració de taules preparat per a l'esdeveniment.

L'acte va començar amb la copa de cava i posterior sopar que hem de ressaltar per la qualitat, presentació i servei.

A les postres es va presentar el pastís d'aniversari dels 25 anys i el president va fer els honors bufant les espelmes i fent el brindis per tots aquests anys de recorregut de l'Institut.

I la sorpresa que l'Institut tenia preparada per l'ocasió, com a espectacle, va ser la representació del Mag Honest que va fer el paper d'un eficient cambrer que servia als comensals i que tothom es va creure en principi que era un cambrer força amable i diligent del mateix restaurant.

Després ja, descobert com a mag, va anar passant de taula en taula fent uns molt bons i distrets jocs de màgia amb cartes que van crear un molt bon ambient i alhora van acaparar tot l'interès dels comensals.

Una vegada finalitzat l'espectacle i acomiadant amb un bon aplaudiment al mag, va haver-hi un parlament de la directora de la revista sobre el que és i representa el Cartulari i al mateix temps va fer un reconeixement a les persones que durant aquests anys han donat suport a l'Institut.

Tot seguit es van lliurar dos diplomes a dos membres de l'Institut, en Carles Aparicio i en Manel Esteban, per la seva labor en pro de l'Institut.

Seguidament, es va presentar i lliurar el Cartulari núm. 50 amb portada dedicada a aquests 25 anys de trajectòria.

En Manel Esteban també va fer entrega al president d'un quadre creat per ell i dedicat als 25 Anys d'Aniversari del Cartulari.

Va ser una nit en què podríem afirmar que l'Institut ha assolit una fita prou important. ©

Àngel Gordon

Hipnòleg Clínic

Què podem aconseguir amb la Hipnosi clínic?

1. Eliminar l'addicció al tabac i altres addiccions
2. Alleujar transtorns afectius
3. Ansietat i depressió
4. Tractament de dolors crònics i fibromiàlgia
5. Millorar defenses de persones que reben quimioteràpia
6. Induir al somni a persones que pateixen d'insomni
7. Tractament indicat per a obesos que volen perdre pes

C/Bailén, 169, pral. 3a
08037 Barcelona
Tel. i Fax 934 592 255

C/ Canonge Dorca, 4, 1r
17005 Girona
Tel. 630 051 601

angelgordonlions@hotmail.com

Déjàgère et Clayette - 1904
Olivet - France

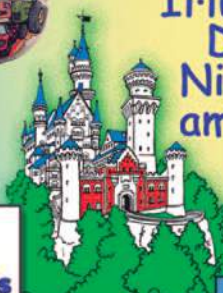

Manel Esteban

Il·lustrador,
Dissenyador gràfic,
Ninotaire, i més .....
amb tècniques diverses.

639 465 310

www.manelesteban.com

Judith
Relotgeria - Joieria

Carrer del Clot, 71 – 08018 BARCELONA

675 63 74 86 (whatsapp)

Lola Business

¿Necesitas un Gestor contable y financiero en Barcelona?

¿Necesitas o quieres abrir un despacho o una sucursal en Barcelona?

¿Eres extranjero y necesitas poner tu documentación en orden?

Llevamos más de 15 años apoyando pymes, autónomos y pequeñas empresas.
¡Te ayudaremos en todo lo que necesites!

Confía en nosotros

Consúltanos. www.lolabusiness.com O en nuestro WhatsApp: 665250823

Tria On o Com Vols Viure?

Inmoas-ser

Api - Aicat
Perit judicial

C/.Clot 93
08018 Barcelona
AICAT: 10378 API: 2559

**Màxima
Confidencialitat**

☎ (+34) 640 53 50 38

✉ administracion@as-ser.com

🌐 www.inmoas-ser.com

T'ho Financem

Fotografía Erich Andrés © Archivo fotográfico Juan-Javier Bofill

MUSEO DEL SURREALISMO
DE BARCELONA
DALÍ ESCULTOR
COLECCIÓN PRIVADA

